

Univerzita Pardubice
Filosofická fakulta
Katedra sociálních věd

Problematika pracovní migrace – Chodov u Karlových Varů
(Jak migrace ovlivňuje rodinný život?)

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Jana Těžká

Vedoucí práce: prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

University of Pardubice

Philosophy fakulty

Department of sociology

Problems of labour migration – Chodov u Karlových Varů

(How does migration shape the family life?)

Thesis

Author: Bc. Jana Těžká

Supervisor: prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

Abstrakt

Cílem této práce je problematika pracovní migrace obyvatel města Chodov, směřující do celého světa.

Nedílnou součástí zmíněné práce je terénní výzkum, který probíhal v dané lokalitě, v podobě rozhovorů s obyvateli města, kteří pracovně migrují či migrovali.

Diplomová práce je složena z devíti kapitol, kdy nejdůležitější jsou oddíly „Provedení výzkumu“, kde jsou rozepsány zásadní metody bádání. Dále je podstatná teoretická část, která předchází nejrozsáhlejší kapitole „Výpovědi respondentů – migrace v praxi“, jež rozebírá provedené rozhovory a zodpovídá na položené výzkumné otázky.

Práce přináší ucelený pohled na důvody a směr pracovní migrace a její vliv na rodinný život.

Klíčová slova: pracovní migrace, migrace, push/pull faktory, rodinný život a migrace.

Abstract

This thesis is focusing on work-related migration problematics in Chodov town inhabitants, whose migration is directed all around the world.

Field research as an essential component, proceeded in chosen locality with the use of structured interviews with migrating inhabitants.

This thesis consists of nine chapters with central point in 'Research work', which disserts on crucial methods of investigation. Additional relevant theoretical part preceding extensive chapter 'Respondent statements - migration in practice', and analyzing interviews done with its questions, which are would answered also.

This thesis presents integral view on reasons and directions of work-related migration, and its influences on family life.

Key words: labour migration, migration, push/pull factors, family life and migration.

Seznam grafů, tabulek a map

Mapa:

Mapa vzdálenosti města Chodov od německých hranic	7.
---	----

Grafy:

Kadlčákův graf – nejfrekventovanější pozice, které příchozí získávají	43.
Graf složení povolání dotazovaných	45.

Tabulky:

Tabulka Push/Pull faktorů	31.
Tabulka opuštění vlasti	54.
Tabulka počtu matek, otců a „dětí“ v rámci zkoumané skupiny	63.
Tabulka průměrného věku dotazovaných pracujících migrantů	63.
Souhrnná tabulka veškerých vyzkoumaných faktorů	84.

Obsah

<u>1.0 Úvod</u>	3.
<u>2.0 Hodnocení literatury</u>	5.
<u>3.0 Lokalita výzkumu</u>	7.
<u>4.0 Provedení výzkumu</u>	8.
4.1 Metody výzkumu	8.
4.2 Kvalitativní výzkum	9.
4.2.1 Rozhovory a jejich vedení	10.
4.2.2 Zúčastněné pozorování	12.
4.2.3 Field notes	13.
4.3 Výběr respondentů	14.
4.4 Etika výzkumu	16.
<u>5.0 Teorie</u>	19.
5.1 Nukleární rodina	19.
5.1.1 Definice nukleární rodiny	19.
5.2 Migrace	20.
5.2.1 Definice migrace	21.
5.2.2 Migrační teorie/koncepty	24.
Historie migračních teorií/konceptů	25.
Chicagská škola a migrační teorie/koncept Nelse Andersona	26.
Sociologie migrace a její koncept/teorie	27.
Neoklasický ekonomický přístup/koncept	28.
Další moderní migrační teorie/koncepty	31.
<u>6.0 Výpovědi respondentů- migrace v praxi</u>	36.
6.1 Typy - rozdělení migrace	37.
6.1.1 Směr migrace	39.
6.1.2 Legálnost pracovní migrace	39.

6.2 Charakter migrace, jak k ní respondenti přišli	42.
6.2.1 Charakter migrace (typ zaměstnání)	43.
6.2.2 Jak respondenti k migraci přišli	45.
6.3 Důvody migrace	48.
6.3.1 Ekonomické faktory	49.
6.3.2 Pracovní faktory	55.
6.3.3 Ideové faktory	58.
6.3.4 Rodinné faktory	59.
6.4 Vliv migrace na rodinný život	61.
6.4.1 Který člen rodiny nejčastěji migruje a v jakém věku	62.
6.4.2 Absence člena v rodině	64.
6.4.3 Jak je rodina ze zahraničí podporována	69.
6.4.4 Vliv migrace na rodinu (na příkladě tradičních oslav)	70.
6.4.5 Rodina VS. okolí (širší rodina, přátelé, známí či sousedi)	72.
<u>7.0 Závěr</u>	75.
<u>8.0 Použitá literatura</u>	79.
<u>9.0 Přílohy</u>	82.
9.1 Otázky pokládáné respondentům	82.
9.2 Souhrnná tabulka veškerých vyzkoumaných faktorů	84.

1.0 Úvod

Migrační procesy nejsou nijak novodobým jevem, existovaly již v prehistorickém období, kdy se jedinci či skupiny přesouvali v souvislosti s opatřováním si potravy nebo se změnou klimatu (Šatava 1989: 33).

Migrace odjakživa probíhají v mnoha různých oblastech světa na podobných nebo dokonce stejných principech (Peterková 2006: 8).

V Československu do roku 1989 prakticky neexistovalo nic, co by mezinárodní pracovní migraci českých občanů vůbec připomínalo. Existovala pouze emigrace z Československa bez možnosti návratu. Až od roku 1990 začal být migrační proces dvousměrný (Gabal 2002: 13).

Právě zmíněná dvousměrnost přinesla nesmírnou změnu do životů českých občanů. Lidé žijící v blízkosti hranic začínají dojíždět za prací do sousedících států a využívají otevřenosti hranic. Jiní Češi využívají dočasné pracovní migrace do celého světa na několik měsíců až let. Jmenovaná dočasná mezinárodní migrace není limitována blízkostí hranic se sousedními státy a mohou ji využít i Češi z vnitrozemí. Odjezdy za prací do zahraničí na delší dobu, většinou za oceán (jedno za který), jsou trendem konce dvacátého a začátkem jednadvacátého století.

Tento trend se od pádu „železné opony“ stal stále více celoevropským, ba celosvětovým tématem. Mnoho hlavně západoevropských představitelů států se obávalo přílivu pracovních migrantů z bývalých komunistických zemí, kteří hledali obživu v zahraničí nebo odcházeli z jiných důvodů.

Domnívám se, že téma pracovní migrace je v současnosti podstatnou součástí vnitřní i zahraniční politiky mnoha vyspělých zemí. A proto je důležité se tímto trvalým problémem zabývat.

Ve své práci se také chci věnovat tématice pracovní migrace ve směru z České republiky do světa.

Provedený výzkum chce přiblížit důvody zahraniční pracovní migrace a zároveň bych chtěla postihnout postoje lidí, kteří se pro migraci rozhodli, jejich odpověďmi na moje otázky dojít k závěrům jak svou migraci hodnotí. Co je k ní vedlo, jak se podařilo uplatnit se v cizině, jak si zvykli na cizí, někdy i nepřátelské prostředí, jak mohli uplatnit svou kvalifikaci a jak byli za ni ohodnoceni? Co jim migrace dala i vzala, jak jí zpětně hodnotí? Jak se projevila jejich delší nepřítomnost doma mezi nejbližšími?

Práce je složena z devíti hlavních kapitol. První je „Úvod“ práce. Po něm následuje kapitola „Hodnocení literatury“, kde je posuzována dostupná literatura použitá v této práci.

Jako třetí v pořadí stojí kapitola „Lokalita výzkumu“, popisující město Chodov, které je vymezenou oblastí pro bádání.

Ve čtvrté části práce „Provedení výzkumu“ jsou detailně řešeny metody zkoumání, kvantitativní výzkum, který podrobně rozebírá vedení provedených rozhovorů, zúčastněné pozorování a field notes. Dále tato kapitola objasňuje, jak byli respondenti vybíráni a jak byla během bádání dodržována etika výzkumu.

Pátý stěžejní oddíl práce je pojmenován „Teorie“, zde jsou definovány pojmy rodina, nukleární rodina a migrace. Nadále jsou v tomto oddíle také obsaženy a zevrubně rozepsány různé migrační teorie, které se úzce pojí s tématem diplomové práce.

Šestá a nejrozsáhlejší kapitola je nazvaná „Výpovědi respondentů – migrace v praxi“ obsahující typologii pracovní migrace z města Chodov, její směr a důvody migrace, a také vliv migrace na rodinný život. Tato kapitola nám přináší odpovědi na výzkumné otázky.

Nakonec následují oddíly „Závěr“, kde jsou shrnuty vyzkoumané výsledky, tj. odpovědi na výzkumné otázky. V kapitole „Použitá literatura“ jsou vypsány veškeré zdroje, s nimiž bylo pracováno. Poslední devátou částí práce je „Příloha“, ve které jsou uvedeny otázky pokládáné respondentům.

2.0 Hodnocení literatury

Hodnocení literatury je nezbytnou kapitolou každé výzkumné práce, která je, byť pouze částečně (vychází převážně z praktického výzkumu), založena na literárních pramenech. Všechny uváděné knihy doplňuji podrobnými bibliografickými údaji v kapitole osm „Použitá literatura“.

Posuzování literatury postupuje v posloupnosti kapitol diplomové práce.

Jako první je uvedena kapitola „Lokalita výzkumu“. Nejvhodnější pramen, který podrobně popisuje město Chodov je publikace *Dějiny Chodova* od Vladimíra Vlasáka (1994). Zmíněný titul patří k všeobecně dostupným dílům se zdrojem v místní městské knihovně.

Pro následující kapitolu „Provedení výzkumu“ jsem čerpala z literatury uznávané a známé v okruhu sociální antropologie. Metody kvalitativního výzkumu a etika výzkumu jsou tedy citovány z dobře dostupné literatury autorů Miroslava Dismana *Jak se vyrábí sociologická znalost* (2008), Anthonyho Giddense *Sociologie* (2000), Jana Jandourka *Sociologický slovník* (2001) a *Úvod do sociologie* (2003) a Anselma Strausse a Juliet Corbinové a jejich publikace *Základy kvalitativního výzkumu* (1999). Jedná se sice o sociologické publikace, avšak metody kvalitativního výzkumu popisují velmi konkrétně a srozumitelně a to díky tomu, že je tento typ výzkumu velmi často sociology využíván jako doplněk kvantitativního výzkumu.

V další kapitole „Teorie“ jsou opět využity knihy Jana Jandourka *Sociologický slovník* (2001) a *Úvod do sociologie* (2003) a Vladimíra Roubíčka *Úvod do demografie* (1997), ze kterých jsou citovány stěžejní definice nukleární rodiny a migrace, které vymezují mé respondenty.

Po definicích ústředních pojmů je rozebíráno téma teorií migrace. Teorie migrace popisuje mnoho autorů, nejpodrobněji však Dušan Drbohlav se Zdenkem Uherkem v jejich společném příspěvku *Reflexe migračních teorií* (2007), který vyšel v rámci sborníku České geografické společnosti. Jmenovaný příspěvek je velmi dobře dostupný v elektronické podobě ve tvaru pdf. na internetové adrese: www.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf. Dále rozčlenění teorie migrace vychází z autora Montserrata Guibernau, který se tímto tématem zabýval v publikaci *The ethnicity Reader* (1997). Kromě zmíněných autorů se migračními teoriemi okrajově zabývají Leoš Šatava v knize *Migrační procesy a české*

vystěhovalectví 19. století do USA (1989) a v diplomové práci *Česká pracovní migrace do Velké Británie (Bristol)* (2008) Ondřej Kadlčák.

Součástí migračních teorií je i rozbor knih od Nelse Andersona „*The Hobo*“ a Torsteina Veblena „*Teorie zahálčivé třídy*“. Obě knihy se mi bohužel nepodařilo sehnat, proto jsem vycházela z informací a anotací uvedených na internetu na www stránkách *The University of Chicago* a *Department of Sociology*. Samozřejmě jsou tyto zdroje doplněny o poznatky Jitky Peterové, která obě zmíněné publikace podrobně analyzovala ve své diplomové práci *Krátkodobá pracovní migrace na Aljašku* (2006).

Poslední kapitola zvaná „Výpovědi respondentů – migrace v praxi“ vychází z citací literatury mnoha autorů. Aspekty migrace popisuje nejen již zmíněný Dušan Drbohlav se Zdeňkem Uherkem, ale například i Andrea Baršová v publikaci *Mezinárodní migrace a Česká republika* (2002) nebo Ivan Gabal ve své přednášce *Konference na Pražském hradě - Migrace v rozšířené Evropě 12.– 14. září 2002* (2002).

Dále je řešen charakter migrace – typ migračního zaměstnání, kdy jsou výpovědi respondentů dávány do shody nebo do protikladu s již dříve jmenovanými autory diplomových prací Ondřejem Kadlčákem a Jitkou Peterkovou nebo ještě nejmenovaným Andrew Geddesem, který na toto téma vedl přednášku *Konference na Pražském hradě - Migrace v rozšířené Evropě 12.– 14. září 2002* (2002).

Dalším řešeným problémem byly důvody migrace. V této části práce se komparovaly názory respondentů s psanými názory již zmíněných prací Leoše Šatavy, Dušana Drboslava a Zdenka Uherky, Ondřeje Kadlčáka, Ivana Gabala a Jitky Peterkové dále s názory autorů Kateřiny Kuptíkové *Integrace novodobých českých migrantů na Floridu- Panama City (případová studie)* (2008), Andreji Průchové *Mezinárodní migrace a vnitrostátní migrace a její formy ve vztahu ke snížení nezaměstnanosti v ČR*. (2004), Jiřího Diamanta *Psychologické problémy emigrace* (1995) a názorem uvedeným v internetovém článku *Migranti v ČR aneb cizinci neberou práci domácím*.

Vliv migrace na rodinu vychází z autorů Jiřího Diamanta, Kateřiny Kuptíkové, Jitky Peterkové a Ladislava Holého a jeho knihy *Malý český člověk a skvělý český národ* (2001), která řeší fenomén české závisti.

Vliv chybějícího člena v rodině chtěla badatelka podložit teorií z publikací o rodině a manželství, ovšem s řešením absence otce, matky či dítěte v rodině se ani v jedné z knih nesetkala.

3.0 Lokalita výzkumu

Lokalitou výzkumu bylo zvoleno město Chodov. Jmenované město nalezneme v oblasti severo-západních Čech (v oblasti dříve zvané Sudety). Konkrétněji se Chodov nachází na spojnici mezi lidnatějšími městy Karlovy Vary a Sokolov. Souřadnice 50°20' severní šířky a 12°40' východní délky. Dnes má město Chodov přibližně 15 000 obyvatel. (cf. webové stránky Knihovna Chodov a infocentrum města).

Mapa zobrazuje vzdálenost od německých hranic. Jedná se přibližně o 30 km.

Původ názvu města vysvětluje Vladimír Vlasák (1994: 9):

„Název Chodov je odvozen od staročeské mutace slov „choditi“, případně „chod“, která v tomto významu hovoří o strážní službě při hranici. Později se název Chodov přenesl i do německého jazyka jako „Chodau“. Strážní služba, zde byla potřeba, protože odnepaměti jím procházela zemská stezka (nazývaná „Královská cesta“), která spojovala Čechy s Erfurtem.“

Již z názvu města a jeho vysvětlení je patrné, že blízkost hranic byla pro město odjakživa klíčová. V případě této práce zmíněná vzdálenost nebo spíše blízkost lichotí danému tématu – krátkodobým pracovním migracím, které směřují z České republiky do Německa. Mnoho obyvatel města využívalo a dokonce i dodnes využívá blízkosti sousedního státu (SRN) k četným pracovním příležitostem. Zmíněná lokalita je tedy velmi vhodná k výzkumu, zabývajícímu se krátkodobou (tzv. BLÍZKOU a STŘEDNÍ) a dlouhodobou (tzv. VZDÁLENOU) migrací, více než kterákoliv jiná.

4.0 Provedení výzkumu

Již podle názvu kapitoly je patrné, že jsou v ní podrobně rozepsány metody výzkumu, kvalitativní výzkum (dále je popsáno vedení rozhovorů, zúčastněné pozorování a fieldnotes), výběr respondentů a etika výzkumu.

4.1 Metody výzkumu

Metody sběru dat jsou specifické postupy poznávání určitých jevů, které badatel užívá s cílem rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé interpretují a vytvářejí sociální realitu (cf. www.portal.cz...).

Jak se vyznačuje metoda? Podle Jana Jandourka (2001: 156) ji můžeme popsat takto:

„Vědomý nebo nevědomý systematický postup nějakého jednání směřujícího k dosažení cíle.“

V případě tohoto bádání se jednalo převážně o metody vědomé, avšak jisté nevědomé techniky mohu také připustit. Ještě než jsem tušila, že se někdy budu věnovat této práci, jsem byla v USA na návštěvě za českými pracovními migranty, kde jsem s nimi měsíc v roce 1999 žila (zde je tedy určitá nevědomá metoda zúčastněného pozorování), takže jsem vypožadovala zcela „nevědomě“ mnoho aspektů jejich migračního, pracovního života.

Výzkum po vědomé stránce byl prováděn přímo ve městě Chodov po dobu půl roku. Samotné zkoumání má několik aspektů. Nejdůležitější je procedura neboli strategie, která určuje a vybírá vhodnou výzkumnou metodu (Giddens 2000: 505).

Výzkumné metody podle Anthonyho Giddense (2000: 505) můžeme rozdělit na:

„Faktické techniky zkoumání používané při studiu sociálního světa. Patří k nim užití dotazníků, rozhovorů, „zúčastněné pozorování“ nebo práce v terénu, interpretace oficiálních statistik a historických dokumentů i další, méně používané techniky.“

Po uvážení strategie byla vybrána k provedení výzkumu tzv. faktická technika. Na této metodě byla založena celá práce, ať už se jednalo o vedení rozhovorů s respondenty nebo zúčastněné pozorování či interpretace oficiálních statistik.

Stěžejní metodou při výzkumu byly zcela jistě rozhovory s vybranými respondenty, na kterých celá tato práce stojí. Rozhovory proběhly v rozmezí několika měsíců, tedy od prosince do března roku 2008-2009. Použita byla forma polostandardizovaného dotazování. O rozhovorech více pojednává následující kapitola nazvaná „Kvalitativní výzkum – Rozhovory a jejich vedení“ .

Zúčastněné pozorování bylo též velmi důležitou použitou technikou, vzhledem k faktu, že díky němu jsem byla schopna odhadnout sociální, ekonomickou, rodinnou situaci zkoumaných respondentů.

Výzkum byl tedy založen především na kvalitativních metodách, které pomohly odkrýt životní pochody pracovních migrantů a jejich rodinný život.

4.2 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum je hloubkový výzkum na dané téma, které spojuje cílovou skupinu lidí. Je charakteristický tím, že hledá odpovědi na otázky „Z jakého důvodu“ a „Jakým způsobem“?

Miroslav Disman o něm píše, že (2008: 304):

„Cílem konstrukce vzorku v kvalitativním výzkumu je reprezentovat populaci problému, populaci jeho relevantních dimenzí.“

Metody kvalitativního výzkumu si dnes a denně ve světě získávají výsadní postavení nejen jako doplňující metody kvantitativního výzkumu, ale též jako samostatné výzkumné postupy. Nejčastěji je užíváme při zkoumání života a životních pochodů lidí, společenských procesů atd. (cf. webové strany Karmelitánského knihkupectví).

V kvalitativním výzkumu je pro vědce na prvním místě jedinec a jeho vnímání určitého prostoru. Vědce nezajímá jenom to, co bylo vyřčeno a zdůrazněno, ale i to co

zdůrazněno nebylo, to co bylo ignorováno, potlačeno a samozřejmě nevyřčeno (Disman 2008: 285-290).

V kvalitativním výzkumu, jež probíhá hlavně formou rozhovorů, je důležité předem si formulovat výzkumné otázky, které jsou stěžejní pro výsledky práce a které badatele vedou k odpovědím, jež má v plánu vyzkoumat – vymezují výzkumný problém na velikost, která je reálně zkoumatelná (Strauss s Corbinovou 1999: 23-25).

Otázky jsou zaměřeny na dva hlavní okruhy – na pracovní migraci a na rodinu, která ztrácí svého člena kvůli práci v zahraničí:

- A) *Jaké jsou důvody pracovní migrace? Jakou práci migranti vykonávají? Kam nejčastěji pracovní migrace Čechů směřuje?*
- B) *Jak se nukleární rodina změnila tím, že její člen pracuje mimo ČR? Změnila se funkce nebo postavení tohoto člena v rodině? Změnil se postoj okolí vůči rodině, ve které je členem zahraniční pracovník?*

4.2.1 Rozhovory a jejich vedení

Rozhovory byly základní stavební jednotkou při vytvoření této práce. Anthony Giddens (2000: 519) o interview říká:

„Interview pomocí dotazníků se někdy nazývá „formální“ nebo „řízené“, aby se odlišilo od méně strukturovaných rozhovorů, při kterých může dotazovaný volně hovořit o různých aspektech daného tématu. Některé studie používají jen volnou formu, ale zato jejich autoři se svými respondenty hovoří poměrně dlouho. Pokud je cílem získat podrobné informace, může být do výzkumu zahrnut jen malý počet respondentů, protože důkladná interview poskytují bohatší materiál než výsledky dotazníků.“

K rozhovorům jsem měla dopředu připravenou řadu otázek (přesně 17), jednalo se tedy o polostrukturované interview.

Otázky byly konstruovány tak, aby byly pro respondenty pochopitelné a srozumitelné, aby se výzkumník nemusel zdržovat jejich vysvětlováním. Předem připravené otázky (viz. kapitola „Příloha“) jsem pokládala respondentovi, jenž měl však

dostatek prostoru rozhovořit se na dané téma. Někdy se respondent rozmluvil natolik, že už se to výzkumu samotného netýkalo, je samozřejmé, že jsem jej nechala myšlenku a vyprávění dokončit. Za prvé člověk nikdy nemůže vědět, jak může být i zdánlivě nepodstatná informace později důležitá a za druhé není dobré utínat respondenta v jeho „monologu a myšlenkách“, může se urazit, že ho nechcete vyposlechnout a nadále vám může vypovídat pouze úsečně a jednotvárně.

Pokud mě samozřejmě něco ve vyprávění zaujalo, nebo jsem něčemu neporozuměla pokládala jsem doplňující otázky, které nejasnosti osvětlily.

Anthony Giddens tvrdí, že metoda rozhovorů je zdlouhavá, toto tvrzení nelze z mé osobní zkušenosti vyvrátit, průměrná délka jednoho rozhovoru dosahovala bezmála 40 minut.

Jako obyvatelka města Chodova jsem měla jistou představu o tom, koho vybrat za respondenta. I mezi blízkými známými se našli ti, kteří v zahraničí pracovali a tito známí mi poskytli základní stavební kámen pro můj následující výzkum. Díky nim jsem získávala i jiné kontakty na jedince, které jsem osobně neznala, ale které znali oni jako své známé nebo nějaké své spolupracovníky. Dá se říci, že jsem tedy získávala respondenty tzv. metodou „sněhové koule“, kdy jsem nabývala další a další narátory v závislosti na těch předchozích a na jejich doporučení. Tato metoda byla výhodná, protože bych jinak v patnáctitisícovém městě Chodov těžko hledala lidi, kteří pracují nebo pracovali mimo Českou republiku.

S každým respondentem jsem měla rozhovor dopředu domluven a sjednán. Všichni byli dopředu srozuměni o natáčení rozhovoru na diktafon. Podařilo se mi získat jejich důvěru, aby otevřeně promluvili, nebáli se přiznat i své nezákonné jednání, dokonce svěřit i nepříznivé rodinné dopady migrace.

Rozhovory probíhaly na různých místech, nejvíce jsem však dbala na interview v domácnosti respondenta, kde jsem mohla vyzorovat mnoho faktorů ovlivňující jejich život. Pokud si to však dotazovaný nepřál, proběhl rozhovor v kavárně (to se stalo pouze v jednom případě).

Ovšem stalo se, že jsem se s dvěma respondenty nemohla domluvit na termínu, neustále se nám neshodovaly volné dny, proto jsem využila internetového spojení – e-mailu. V dnešní technické době je velmi jednoduché komunikovat s lidmi i na velkou vzdálenost. Takto jsem rozhovory mohla vést díky tomu, že jsou mi oba respondenti blízce známi, známa je mi i jejich rodina i domácí prostředí. Takže jsem věděla, na které dotazy se přímo zaměřit.

4.2.2 Zúčastněné pozorování

V kvalitativním přístupu jistě tuto metodu nelze opomenout. Jedná se o specifický vztah mezi výzkumníkem a účastníkem zkoumání. Existuje několik variant pozorování, avšak základním typem je zúčastněné pozorování (participant observation) (cf. www.portal.cz...).

Internetové stránky Portálu definují zúčastněné pozorování jako:

„Dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces. Účelem tedy není jen samo pozorování, ale také nalezené zprostředkovat čtenáři. Zúčastněný pozorovatel vlastně zastává dvě úlohy zároveň: jednak je účastníkem interakcí, přičemž se od ostatních lidí odlišuje mírou účasti na aktivitách (aktivity spíše sleduje, než aby je inicioval), jednak je pozorovatelem, tedy badatelem, který se od ostatních aktérů odlišuje záměrem.

V sociálních vědách není pozorování nejčastější metodou používanou v rámci kvalitativního přístupu, tou je rozhovor.

Výhody této metody jsou, že účelem pozorování je deskriptivně zachytit, co se děje a jak vypadá daná situace. Popis by měl být přesný a detailní. Díky pozorování je vědec schopen zachytit rutinní situace, o kterých respondenti zřídka vyprávějí v rozhovorech, protože si je neuvědomují. Přímé pozorování zjevuje očím badatele to, co by aktéři situace nesdělovali. To jsou situace, které nemusejí být nijak závažné, ale respondenti se jim v rozhovorech zpravidla vyhýbají, zvláště tehdy, je-li badatel cizí osoba. Pozorování vede k tomu, aby si badatel udělal vlastní názor na pozorované jevy. Reflexe a vlastní poznámky jsou velmi důležitou součástí každého kvalitativního výzkumu.

Pozorování slouží k popisu jednání aktérů, zatímco rozhovor dokáže zachytit to, co účastníci říkají, co si myslí, a dospět k pochopení jejich zkušenosti.“

Proč jmenuji jako jednu z metod výzkumu zúčastněné pozorování? Jak jsem již výše zmínila, mohu jej zahrnout jako určitý poznatek, který jsem před lety zažila.

Jak jsem již uvedla, strávila jsem měsíc v USA s českými migranty, kteří zde byli pracovně na rok. Sice jsem zde nevykonávala žádnou pracovní činnost, byla jsem pouze na návštěvě, ovšem bydlela jsem s nimi v jednom bytě a tím jsem v té době jistě nevědomé zúčastněné pozorování prováděla. Měsíc jsem byla součástí jejich migračního života.

Jako vědomé pozorování mohu uvést to, že jsem chodila dělat interview do domácího prostředí svých respondentů, kde jsem se setkala s jejich rodinným i majetkovým a ekonomickým zázemím.

Rodinné zázemí - jednalo se o jejich blízké (nukleární rodinu), kde jsem často vypožorovala, dá se říci i vycítila, vztahy mezi nimi. Toto sledování se dá nazvat subjektivním a možná nepoužitelným pro tento výzkum, ale pocity lásky, nespokojenosti, vzpurnosti a nepřátelství u mě vyvolávaly další (nepřipravené) otázky zaměřené tímto směrem a často jsem získávala odpovědi, které tyto mé pocity potvrzovaly. Myslím, že kdybych dělala rozhory na neutrální půdě respondentů, jistě bych se po těchto vztazích nepídila a nikdy jejich skutečnou podobu neodhalila.

Majetkové a ekonomické zázemí prozradí pozorovateli vše hned na první pohled, lze například vypožorovat, jak je domácí prostředí vybaveno, zda levně z výprodejů nebo drahé a luxusněji.

V provedeném bádání je zúčastněné pozorování spíše bráno jako doplněk hlavní techniky zkoumání, kterou tvoří rozhovory.

4.2.3 Field notes

V této práci bylo použito zaznamenávání také pomocí tzv. field notes. Miroslav Disman tento termín definuje prostřednictvím citace Lofflanda a Lofflanda takto (2008: 312):

„Polní poznámky jsou v podstatě chronologický záznam toho, co se děje v zkoumaném prostředí, co se děje s tím prostředím, i toho, co se děje v pozorovateli.“

Co se týče zmíněného výzkumu, zaznamenávala jsem to, co se dělo ve zkoumaném prostředí a to co jsem návštěvou domovů respondentů vypožorovala při

rozhovorech. Na poznámkové papíry jsem si zapisovala pocity z rodinného prostředí nebo ekonomického zázemí.

Nejednalo se o chronologické záznamy, ale o důležité poznámky a poznatky, které jsem nechtěla zapomenout, protože mi přišly důležité pro zmínění ve výsledné práci.

Jak Miroslav Disman říká (2008: 312):

„I popis prostředí může být důležitý.“

4.3 Výběr respondentů

Výběr respondentů nebyl zcela jednoduchý. Respondenti museli splňovat několik důležitých kritérií pro to, aby byli vhodní pro výzkum.

Prvním kritériem bylo, že narátor musí být občanem města Chodova.

Druhým kritériem bylo, že dotazovaný pracoval, nebo ještě v současné době pracuje, v zahraničí, tedy provozuje nebo provozoval tzv. pracovní migraci mimo Českou republiku.

Třetím a neméně důležitým kritériem pro výzkum vytvářený pro tuto práci bylo, že informátor ve městě Chodov žije v domácnosti se svou nukleární rodinou. V tomto případě však bylo jedno zda se jedná o jednoho z rodičů či dětí.

Věk, pohlaví či lokalita migrace nebyla kritéria pro výzkum klíčová. Avšak jako informace celkem podstatná.

Z rozhovorů a z předběžného výzkumu vyplynulo, že můžeme rozdělit pracující migranty z města Chodov na tři skupiny vždy po pěti respondentech:

- a) **BLÍZKÁ MIGRACE** – pracovníci migrující do sousedního státu – Německa, kteří dojíždějí za prací každý den. Tito lidé většinou míří hned za hranice státu. Jedná se tedy o velmi blízkou a krátkodobou migraci.
- b) **STŘEDNÍ MIGRACE** - pracovní migranti, kteří dojíždí za prací na celý týden, což znamená, že jezdí v neděli večer, nebo v pondělí ráno z České republiky a vrací se zpět do své domoviny v pátek po pracovní době. Tito respondenti jezdí do vzdálenějších míst příhraničního Německa, to znamená do středu SRN nebo

až k hranicím s Francií. Tuto migraci lze považovat také za krátkodobou s tím, že však narátoři tráví doma méně času než ti, kteří dojíždějí za prací denně.

- c) **VZDÁLENÁ MIGRACE** - jsou tzv. dlouhodobí pracovní migranti, kteří za prací odjeli na delší dobu. Tuto dobu jsem stanovila na delší než dva měsíce. Jedná se zpravidla o sezónní zaměstnance. Oprostí se od původního prostředí a zvykají si na nové. Tito migranti odjíždějí zpravidla do vysoce ekonomicky vyspělých zemí jako je USA, Velká Británie, Austrálie, či Švédsko.

Seznam respondentů:

Pro větší přehlednost jsem narátory rozdělila podle tří skupin, které jsem detailně popsala výše.

V každé skupině jsou uvedena jména (jen křestní + počáteční písmeno příjmení) respondentů, věk, cílová země migrace, od kdy do kdy pracovali v zahraničí.

Ve skupině:

- a) **Jitka T.** – 46 let - *Mitterteich* (Německo), 2004 - 2009 POMOCNÁ SÍLA V RESTAURACI
Tomáš F. – 49 let - *Marktredwitz* (Německo), 2002 - 2009 KUCHAR
Martin V. - 33 let – *Amberg* (Německo), 2005 - 2009 ELEKTRIKÁŘ
Jarda N. – 49 let – *Plauen* (Německo), 1994 – 2001 TRUHLÁŘ - PRODAVAČ
Anna B. – 47 let – *Windsbach* (Německo), 1998 – 2009 PROVOZNÍ HOTELU
- b) **Jindra W.** – 56 let - *Vilshofen* (Německo), 1991 – 2009 ZEMĚDĚLSKÝ TECHNIK
Marta M. – 22 let – *Nürnberg* (Německo), 2005 – 2009 TANEČNICE
Jakub W. - 37 let – *Vilshofen* (Německo), 2004 - 2009 ŘEZNÍK
Jaruška J. – 53 let – *Badesheim* (Německo), 1999 ZEMĚDĚLSKÁ PRACOVNICE
Lucka B. – 20 let - *Windsbach* (Německo), 2008 POKOJSKÁ

- c) **Karel V.** – 47 let - *Hilton Head Island* (USA), 1999 – 2000 UKLÍZEČ
Milan V. – 46 let - *Hilton Head Island* (USA), 1999 – 2000 UKLÍZEČ
Adriana K. – 26 let – *Göteborg* (Švédsko), 2008 – 2009 RECEPČNÍ
Lenka G. - 28 let – *Birmingham* (Anglie), 2006 – 2009 KADERŇNICE
Broňa V. – 40 let – *Savannah* (USA) 1995 – 2008, Austrálie 2009 MAJITEL
FIRMY

4.5 Etika výzkumu

Etika výzkumu je nutno dodržet i v takovémto výzkumného projektu. Proto jí nyní věnuji jednu krátkou podkapitolu.

Anthony Giddens (2000: 524) píše o etice, že:

„Všechny výzkumy týkající se lidí, a to nejenom v sociologii, mohou přinášet etická dilemata.“

Tato dilemata si uvědomují i jiní autoři v sociologickém světě. Jsem si však zcela jistá tím, že jsou podstatná pro celou oblast vědy jako takovou. Já jsem se však rozhodla etická pravidla dodržovat co nejdůsledněji, podle svého vlastního svědomí. Dalším neméně důležitým výrokiem je tvrzení Jandourka (2003:217):

„Výzkum týkající se lidské společnosti je ve své podstatě velmi choulostivou záležitostí. Je tedy samozřejmé, že sociologové by měli dodržovat určité etické zásady spojené s výzkumem. Mezi základní pravidla patří: nepřekračování vlastních schopností a kompetencí, ochrana zkoumaných osob před poškozením, respektování práva osob na soukromí a důstojnost, zachování vědecké objektivity výzkumu, důvěryhodné zacházení s výzkumnými daty (včetně jejich prezentace), nezatajování možných zkreslených dat.“

Zpočátku je jistě nejdůležitější uvědomit si závažnost různých dilemat, která výzkum přináší. Podle mého vlastního svědomí a svědomí mnoha význačných vědců stojí na prvním místě fakt, že výzkumník musí být vždy připraven chránit své

respondenty, je to jeho prvotní povinností i v tom případě, pokud aktivity narátorů vybočují za hranice legality, v tomto případě migrují a pracují v zahraničí nezákonně a bez povolení tzv. „na černo“. Je nutné chránit budoucnost našich respondentů, abychom ji nepoškodili naším výzkumem a následným odhalením pravdy. Je to povinnost každého výzkumníka a každý výzkumník by se těchto slov a tvrzení měl důsledně držet (Disman 2008: 285-290).

Pokud vědec nechrání své respondenty může pohořet v následujícím výzkumu, kdy už mu nebude nikdo z dotazovaných plně důvěřovat a svěřovat se mu s fakty vlastního života.

Důvěra respondenta je základním kamenem každého výzkumníka, bez ní nikdy nemohou vzniknout kvalitní, nezkreslené práce založené na pravdě.

Ochranu respondentů lze provést několika způsoby, tyto způsoby jmenuje z knihy Jana Hendla *Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace* Jitka Peterková v diplomové práci *Krátkodobá pracovní migrace na Aljašku* (2006: 22 - 23):

„Jako např. změnou určitých skutečností, jmen, míst, ale jen takovým způsobem, aby to nenarušilo výsledky výzkumu. Účastníci výzkumu jsou obvykle ochotni sdělit výzkumníkovi informace ze svého soukromého života, ale jen v případě, že nikdo nezjistí jejich pravou identitu. V případě, že není možné jim zajistit anonymitu, jejich identita nesmí být odhalena nikomu dalšímu.

Správný etický postup je však takový, že kdykoli je to možné, neměl by výzkumník zatajovat žádné skutečnosti účastníkům výzkumu.“

V této práci byla budoucnost zmíněných respondentů samozřejmě také chráněna. A to zkrácením jmen, kdy je vždy uvedeno pouze křestní jméno - některá jména se mohou opakovat - proto jsou nadále rozlišena počátečními písmeny jejich příjmení.

Důležitý je také fakt, že respondentům bylo předem oznámeno, že rozhovor bude natáčen na diktafon, ale byli následně uklidněni, že nahrávky budou sloužit pouze pro mou vlastní potřebu. Vysvětlila jsem jim, že by pro mě nebylo snadné zaznamenávat rozhovor písemně a že by tato metoda byla z časového hlediska velmi náročná. Také jsem je ujistila, že nebudu uveřejňovat jejich jména. Sdělila jsem jim, že

budou uvedena jen křestní jména, pokud i tak měli námitky, slíbila jsem jim uvést zcela fiktivní jména vytvořená ve vlastní fantazii.

5.0 Teorie

V této teoretické části chci definovat stěžejní témata, jimiž jsou nukleární rodina, migrace, pracovní migrace aj. Všechny tyto pojmy spojují vybrané respondenty a zároveň tvoří hranice a podmínky, které respondenti musí splňovat a nesmí nepřekračovat.

Dále se budu zabývat teoriemi migrací, které v posledních šedesáti letech vznikaly a úzce se pojí s pracovní migrací, jež je hlavním tématem této práce.

5.1. Nukleární rodina

Tento termín je nutno vysvětlit, jelikož je zásadním kritériem při výběru vzorku respondentů. Každý informátor musel žít v domácnosti v nukleární rodině (je jedno, jestli respondent zastával pozici manžela, manželky či dítěte).

5.1.1 Definice nukleární rodiny

Je důležité vysvětlit, co znamená pojem rodina. Jak tento jev jasně vymežit? Ztotožňuji se s Janem Jandourkem a jeho vysvětlením, jež chápe rodinu jako formu dlouhodobého solidárního soužití osob, která je spojena příbuzenstvím. Další znaky rodiny jsou sociokulturně podmíněny, patří mezi ně např. společné bydlení, příslušnost ke společenské příbuzenské linii, společenská produkce a konzumování statků atd. (Jandourek 2001: 206).

Nadále téma rodiny Jan Jandourek rozebírá takto (2003: 115 – 116):

„Za běžnou formu soužití dvou lidí opačného pohlaví nebo za jeho cíl je ve společnosti stále považována rodina.

Moderní formu rodiny označujeme jako rodinu atomární či nukleární (také manželskou, párovou), podle toho, že jejím „jádem“ jsou rodiče a děti, nikoli už rozsáhlá síť příbuzenstva jako v dobách tradiční společnosti. Stále zůstává propojení přinejmenším prarodiči, již někdy plní důležitou funkci při výchově dětí, protože zaměstnání rodiče nemohou vždy plnit všechny požadavky, které od nich

rodičovství vyžaduje. Stejně tak existuje mezi generacemi rodičů a prarodičů často i významná finanční podpora.“

Jelikož kritériem výběru respondentů byl parametr života v nukleární rodině, jako další je vysvětlení a přiblížení tohoto pojmu. Vladimír Roubíček jej vysvětluje takto (1997: 118):

„Jádrem každé rodinné domácnosti je určitá rodina, která bývá nazývána rodina nukleární (atomová, jaderná, rodinné jádro).“

Takže nyní víme, že nukleární rodina je součástí rodinné domácnosti, ale kdo ji tedy vlastně tvoří (kteří členové) nadále podrobně rozvádí Jan Jandourek (2001: 206 – 207):

„Individualistická, dezintegrovaná a především městská rodina, která vznikla jako důsledek upadajícího vlivu tradičního systému příbuzenství. Tvořena je rodiči a dětmi. Používá se též pojem rodina nukleární, rodina manželská nebo rodina párová.“

Nukleární rodina vymezuje zkoumání vztahů v rodině jen mezi dětmi a rodiči, což v sobě však může skrývat různá úskalí. Rodiče či děti mohou být nevlastní nebo se může jednat o rodinu neúplnou, kdy jeden rodič chybí a nikdy nebyl nahrazen. Při výzkumu neúplné rodiny se tedy bádání obrátí ke vztahu dětí a rodiče, se který dítěti zůstal. Abychom mohli hovořit o sociálních vztazích v pravém slova smyslu, je v případě nevlastních rodičů, popř. dětí nutné, aby žili v jedné domácnosti alespoň několik let.

5.2. Migrace

Problematika migrace je řešena v celosvětovém měřítku. Dušan Drbohlav s Zdeňkem Uherkem ji popisují jako (2007: 2):

„Migrace obyvatelstva je široce podmíněný proces často ovlivněný zejména komplexem vnějších determinujících faktorů.“

Problematika studia migrací je interdisciplinární, při čemž největší zastoupení mají reprezentanti sociologie, ekonomie, sociální antropologie, etnologie, sociální geografie, práva, demografie, historie, psychologie, politologie a urbanismu.“

V následující podkapitole je detailně definován pojem migrace a to v největším zastoupení sociologů a ekonomů, již se podle Zdeňka Uherka a Dušana Drbohlava studií migrací nejvíce zabývají.

5.2.1 Definice migrace

S definicí migrace pracuje mnoho sociologů příkladem může být Jan Jandourek, který o migraci píše, že (2003:197):

„V nějaké populaci může dojít k velkým změnám v počtu lidí nejen z důvodu porodnosti či úmrtnosti, ale i migrací. Migrací, které se také říká prostorová mobilita, označujeme pohyb osob, skupin nebo větších celků obyvatel v geografickém a sociálním prostoru spojený s přechodnou nebo trvalou změnou místa pohybu.“

Co se týče použití pojmu migrace v této práci, označuje prostorovou mobilitu lidí, která však není dána změnou trvalého bydliště, ale neustálou změnou geografického prostoru. Což odporuje psanému slovu Andrey Průchové (2004: 16 –17):

„Migrace obecně obsahuje časový a prostorový rozměr. Především je ale prostorovým pohybem spojeným se změnou bydliště. Proto všechny způsoby pohybu nemohou být považovány za migraci. Pouze ty, které se pojí se změnou trvalého bydliště. Ostatní formy prostorového pohybu potom považuje za docházku, dojížděku, dočasnou či sezónní vyjížděku.“

S touto citací nemohu souhlasit, protože pokud nahlédneme na pojem migrace z pohledu sociálních věd má mnoho následujících významů:

1. *Přechod individua nebo skupiny z jedné společnosti do jiné.* Ano tento význam je blízký tématu pracovní migrace. Individuum přechází dočasně z české společnosti do společnosti jiné, a to do společnosti zahraniční, kde platí zcela jiná pravidla než pro společnost žijící v českém prostředí a zároveň na jedince působí zcela jiné kulturní prostředí (Jandourek 2001: 169).

2. *Taková změna jednoho sociokulturního prostředí v nějaké jiné a zásadně odlišné, že fyzické kontakty jsou kvůli vzdálenosti již nemožné.* Tento význam se vztahuje na třetí typ (velmi vzdálení migranti od domova – viz. „Rozhovory a jejich vedení“), která směřuje mnohem dál za hranice českého státu a na delší dobu než dva měsíce. Vzdálenost jedince odtrhne od jeho blízkých, jeho sociokulturní prostředí je na několik tisíc kilometrů vzdáleno (Jandourek 2001: 169).

Na první pohled je tedy zcela jasné, že tvrzení Andrey Průchové lze zcela vyvrátit. O migraci můžeme hovořit i v případě, že jedinec nezmění své trvalé bydliště. Dokazuje to i následující citace demografa Vladimíra Roubíčka, jenž migraci nazývá mobilitou (hybností). Říká, že hybnost (1997: 257):

„Zahrnuje všechny druhy prostorových pohybů, včetně přechodných, pohybů s různou periodicitou, za různým účelem, v různých směrech a na různé vzdálenosti.“

Tyto druhy prostorových pohybů nadále Vladimír Roubíček dělí podle následující typologie prostorových pohybů obyvatel (1997: 258 – 259):

„Za prvé na migraci, kdy se mění trvalé bydliště jedince či skupiny.

Do druhé skupiny prostorových pohybů patří kyvadlová migrace, což je pravidelná denní či týdenní dojíždka za zaměstnáním, do škol atd. Dojíždka (pohyb do cílové oblasti) a vyjíždka (pohyb ze zdrojové oblasti) a vlastně i zmíněná sezónní migrace, což je migrace zejména zemědělských dělníků, jsou pohyby obyvatelstva.

Dojíždka a vyjíždka (dvě opozita, označující dvojí pohled na týž pohyb) jsou charakteristikou tzv. spádového obyvatelstva, resp. pozitivního či negativního spádu obyvatelstva, který významným

způsobem ovlivňuje rozdíl mezi nočním a denním obyvatelstvem určitých území či obcí.

Hlavní součástí této kyvadlové migrace je pracovní migrace jako pravidelně se opakující pohyb (denní či týdenní) mezi bydlištěm a pracovištěm. Pracovní migrace tvoří také podstatnou část sezónní migrace. Tyto pohyby mohou i někdy překračovat státní hranice.

Třetím typem prostorového pohybu obyvatelstva je cestování.“

Migraci, kterou se zabývá tato práce, můžeme zařadit do druhého Roubíčkovo prostorového pohybu. Jedná se o kyvadlovou migraci, kdy respondenti dojíždějí v určitých periodách za prací (skupiny BLÍZKÁ, STŘEDNÍ a VZDÁLENÁ migrace – viz. „Rozhovory a jejich vedení“).

S Andreou Průchovou lze souhlasit v oblasti následující typologie (2004: 20):

„Typologii migrací můžeme rozdělit podle vlastností nejdůležitějších hledisek prostorového a časového. Migrace se dělí na vnitrostátní a zahraniční. Dále na migraci trvalou, dočasnou (časově omezenou) a ilegální. Dočasná se nadále dělí na pravidelnou a nepravidelnou.“

Mezinárodní úřad práce stanoví, že časově omezená migrace platí u osob, které přecházejí z jedné země do druhé na dobu delší než jeden měsíc a kratší než jeden rok. Tyto osoby přicházejí kvůli zaměstnání, jedná se tedy o pracovní migranty. Logicky vyvodíme, že trvalými migranty Mezinárodní úřad práce nazývá osoby, které v zemi pobývají víc jak jeden rok a chtějí se zde trvale usadit (Peterková 2006: 4).

Časově omezená migrace odpovídá třetímu typu migrace VZDÁLENÁ (viz. „Rozhovory a jejich vedení“).

Pracovní migrací se tedy rozumí změna práce spojená s přesunem pobytu jedince. Většinou pracovní migrace probíhá díky vidině dobře placené práce. K pracovní migraci inklinují především mladí lidé a to v rozmezí věku 20 – 34 let. Svým způsobem je to logické, tito lidé jsou ještě obvykle bez závazků (Peterková 2006: 6).

Ilegální migrace je také určitým typem migrace, který je v této práci celkem ve velké míře zastoupen. Jedná se o migraci, kdy jedinec přijíždí za prací do země bez

nutného povolení k práci a je zde zaměstnán tzv. „načerno“ - ilegálně. Tím neodvádí daně státu, ve kterém pracuje, a dopouští se zločinu. Ilegálně pracují většinou respondenti, které můžeme přiřadit ke třetí skupině zvané VZDÁLENÁ migrace.

5.2.2 Migrační teorie/koncepty

O teorii migrace Dušan Drbohlav a Zdeněk Uherek píše, že neexistuje jediná „všeobjímající“ teorie migrace a ani nikdy nebude, protože (2007: 2):

„Prostě z důvodů nemožnosti sjednocujícího pokrytí dané komplexity, resp. výrazné typové i měřítkové diferenciací migračních procesů.

Podle uchopení problematiky (filozofie i metodického přístupu) se teorie/koncepty dělí na mikro nebo makro-úrovňové. Zatímco prvá tradice se soustředí zejména na jedince, případně rodinu nebo domácnost a jejich chování svázané s daným mikrosociálním milie, makroúrovňová perspektiva zdůrazňuje ekonomické, sociální a politické okolnosti, jejichž kontext vytváří prostředí, ve kterém daný jedinec-migrant pohyb realizuje.“

Pokud přirovnám Uherkovo a Drbohlavovo uchopení problematiky migrace k této práci, mohu říci, že se jedná o koncept mikroúrovňového bádání. Výzkum se soustředí na jedince a jeho rodinu, domácnost a jejich chování svázané s daným mikrosociálním mileu. Ovšem je nutné zohlednit i určitou makroúroveň z hlediska ekonomických okolností a podmínek v České republice v protikladu se státy, do kterých respondenti migrují.

Dále o migračních teoriích Dušan Drbohlav a Zdeněk Uherek pokračují (2007: 2):

„Drtivá většina z tzv. teorií migrace nejsou v pravém slova smyslu teoriemi. Nesplňují totiž některá základní kritéria, která v případě teorií musí být dodržena – např. nemají obecnou platnost, jednotlivé části nejsou logicky provázány nebo např. nemají současně funkci explanační i predikační. Často tedy jde spíše o tzv. koncepty,

perspektivy, přístupy, modely či prostou kumulaci nahromaděných pravidelností.

Za velmi závažné problémy tvorby a aplikace migračních teorií lze také považovat skutečnost, že některé teorie jsou v době svého vzniku a následného etablování se v komunitě výzkumníků již díky dynamicky se vyvíjející realitě vlastně zastaralé.“

Tato práce však nemá posuzovat, zda se určité teorie jen jako teorie jeví a ve skutečnosti se jedná o koncepty, důležité je, že v určitých teoriích/konceptech byla nalezena shoda s výsledky provedeného bádání a proto jsou tyto teorie a koncepty důležitou součástí práce a jsou využity ke komparaci.

Historie migračních teorií/konceptů

Je samozřejmostí, že migrační teorie/koncepty začaly vznikat v závislosti na zájmu věd o migrační procesy. Nejdříve bylo nutné, aby se vůbec někdo migrací začal zajímat a díky tomu započaly vznikat teorie a koncepty. O historii migračních procesů píše Leoš Šatava (1989: 33):

„Je možno říci, že migrační procesy stály dlouho, ještě v 19. století, poněkud stranou zájmu společenských věd. Až při prvních vlnách vystěhovalectví obyvatelstva z kontinentu do zámořských oblastí lze sledovat objevující se první práce a studie, snažící se především analyzovat kořeny a příčiny migrací.“

Existuje mnoho migračních teorií, jež nelze ani za teorie považovat, spíše za koncepty. První pokus o vytvoření teorie migrace lze datovat na konec 19. století, kdy první bádání v rámci teorie migrace provedl Ernest George Ravenstein, který studoval kumulaci pravidelností stěhování do Londýna. Proto je mu právem přisuzována role zakladatele sofistikovanějšího a systematictějšího přístupu k migrační problematice. Dále o migraci a cizincích své úvahy rozvinula německá sociologie zejména její představitelé Georg Simmel a Max Weber. Na tuto školu navazovala chicagská sociologická škola, ve které se tématu migrace a problematiky adaptace na nové životní podmínky věnovalo mnoho jejích významných představitelů např. Ernest Burgess,

William Isaac Thomas, Louis Wirth, Robert Park atd. Přelom 19. a 20. století byl ve znamení výrazného posunu v chápání migrace, v této době je na ni nahlíženo jako na proces vyvazování se ze sociálních vazeb ve zdrojovém prostoru a navazování nových sociálních vazeb v zemi cílové (ne jako na mechanické přemísťování z místa na místo). Z toho vyplývá, že německá sociologie a chicagská škola nechápu migraci jako negativní jev. Migrací se nadále zabývalo i mnoho osobností antropologických škol např. Lindton, Marshall Herskovitz, Robert Redfield, Max Gluckman aj. (Drbohlav a Uherek 2007: 4-5).

Chicagská škola a migrační teorie/koncept Nelse Andersona

Velmi zajímavý je výzkum, jenž provedl v roce 1920 Nels Anderson. Byl průkopníkem ve studiu bezdomovců a pracovních migrantů. V již zmíněném roce provedl vlastní terénní výzkum na téma „hobo“. Jeho bádání je také zajímavé tím, že použil metody zúčastněného pozorování. Své vyzkoumané poznatky sepsal a vydal knihu 1923 „The Hobo“ (cf. The University of Chicago).

Tato etnograficky založená práce studovala nejnižší vrstvu chicagské společnosti, ve které žijí právě pracovní migranti a bezdomovci. Chtěl přinést náhled do této nízké společnosti a chtěl dospět k tomu, že tito lidé a hlavně jejich život budou pochopeni a tím začleněni mezi chicagskou komunitu. Kdo vlastně byli „hobové“? Nels Anderson jimi označuje příležitostní migrující pracovníky (cf. Department of Sociology).

Jitka Peterková o „hobech“ říká (2006: 27):

„Hobo“ byli všeobecně nekvalifikovaní, náhodní pracovníci, kteří se odlišovali od kvalifikovaných, pravidelně pracujících. „Hobo“ je migrující pracovník. Pracuje kdekoli, kde je to výhodné.“

Tito pracovníci jsou většinou mladí lidé, kteří přicházeli do velkého města za prací (cf. The University of Chicago).

Ano dnes je tomu tak, že do zahraničí za prací odcházejí spíše mladí lidé, kteří chtějí posbírat zkušenosti a znalosti. Tento fakt lze vztáhnout na migranty ze třetí skupiny VZDÁLENÁ migrace. Většina respondentů, kteří se vydali za prací za „oceán“

jsou mladí jedinci, ovšem výjimky potvrzují pravidla a mezi těmito sotva odrostlými teenagery nalezneme i starší jedince (viz. respondenti Karel V. nebo Milan V.).

Jenže za „hoby“ lze označit také zbývající dvě pracovně migrující skupiny, které v této práci uvádím. Tím myslím pracovníky, kteří migrují do vedlejšího Německa a podnikají tak BLÍZKOU a STŘEDNÍ migraci. Vždyť jezdí za prací do vzdálenějšího města, kde je to pro ně víc výhodné a tím se nalézají v jiném státě než jejich trvalé bydliště.

Definici „hoba“ nalezneme u Jitky Peterkové (2006: 29):

„Hobo“ je sezónní, přechodný migrující pracovník. Pracuje a cestuje nebo se toulá a je ochoten jít nebo se přestěhovat kamkoli a vzít jakoukoli práci. Jeho postavení je většinou dočasné, sezónní, krátkodobé.

Krátkodobí pracovní migranti jsou u zaměstnavatelů v zahraničí velmi oblíbeným zdrojem pracovní síly a jsou stále potřeba, především v zemědělství a dalších sezónních odvětvích. Ten kdo si zvolil způsob života „hobo“, v něm obvykle setrval nanejvýš několik let a ne celý život.“

Je pravdou, že Nels Anderson provedl svůj výzkum v první čtvrtině devatenáctého století, ale jak je vidět, je možné ho aplikovat na pracovní migrační jevy i v dnešní době.

Sociologie migrace a její koncept/teorie

Sociologie migrace se zformovala během 20. století jako relativně autonomní oblast sociologického vědění. Byla ovlivněna demografem Williamem Petersenem a jeho obecnou typologií migrace. Jenže skutečná rozmanitost migrace nešla pojmout jeho stručnou typologií, proto bylo toto členění mnohokrát přepracováno a doplňováno. Zástupcem, který se o doplnění pokusil byl Andreas Demuth, jenž vycházel z dichotomie dobrovolné a nucené migrace. Co se týče tohoto výzkumu je pro něj Andreas Demuth významný v oblasti dobrovolné migrace, kterou rozdělil na pracovní, řetězovou (migrace za účelem sloučení rodiny), „neimigrační“ migraci (dočasná migrace za účelem studia, výzkumu apod.), inovační migraci (za účelem zlepšení

životních podmínek, hmotného zabezpečení jednotlivců a rodin atd.) (Drbohlav a Uherek 2007: 5-6).

Na provedený výzkum lze aplikovat všechny typy Demuthovy dobrovolné migrace. Pracovní migrace je v této práci zastoupena všemi respondenty. Řetězová migrace se mezi dotazovanými také nalezne a to v podobě sloučení rodiny např. u respondenta Broni V., který přestěhoval celou svou rodinu do USA, dále lze tento jev sledovat u respondenta Jindřicha W. nebo respondentky Jitky T., kdy díky pracovní migraci byla určitým způsobem sloučena manželství. V případě Jindřicha W. díky jeho pracovní migraci - STŘEDNÍ migrace (přijížděl jen na víkendy domů) spolu s ním začala migrovat i jeho manželka (po tom co se osamostatnili jejich synové) do stejného města v Německu a na stejnou dobu. U Jitky T. byl autorem sloučení manžel, který jí také sehnal práci ve stejném podniku v Německu, kde pracoval on sám (opět po tom co jim odrostly děti). Tím se v obou případech dosáhlo jistého sloučení rodiny - manželů. Neimigrační migrace je dočasnou migrací za nějakým účelem, zde může být zastoupena respondenty skupiny VZDÁLENÝCH migrantů. Inovační migrace je zastoupena v této práci také, všichni respondenti uvedli důvody migrace ekonomické – zlepšení životních podmínek atd. (více v podkapitole „Důvody migrace“).

„Neoklasický ekonomický“ přístup/koncept

Již patří do moderní sféry migračních konceptů. Má dvě hlavní analytické roviny makro rovinu a mikro rovinu. Ovšem do tohoto konceptu patří také teorie „push a pull“. Nejprve definuji stěžejní roviny:

Makro - teorie:

Jednoduché a pádné vysvětlení mezinárodní pracovní migrace nabízí klasická makro ekonomie (vysvětluje migraci v rozdílech nabídky a poptávky po pracovních silách). Zaujímá stanovisko veřejného mínění a to, že mezinárodní migrace pracovníků je způsobena rozdílností platového ohodnocení ve světě. Tyto rozdílnosti mezd způsobují migrační toky lidského kapitálu z chudších zemí (kde je nadbytek pracovníků) do vyspělých částí světa (kde je nedostatek pracovníků). Odstranění rozdílnosti platů je jediným lékem, který zabrání šíření pracovní migrace (cf. Guibernau a Rex 1997).

Mikro – teorie:

Tato teorie soustředující se na jedince (často tzv. „human capital model“) předpokládá, že jednotlivec migruje kvůli zlepšení celkové kvality života. Migrant počítá s tím, že zisky z migrace budou mnohem vyšší než náklady na uskutečnění migrace. Podle neoklasického přístupu legální migrant kalkuluje jak náklady (např. cesta, ubytování, strava). Nadále přičítá při nelegální migraci možnost, že bude chycen a případně sankcionován (cf. Guibernau a Rex 1997).

Oba tyto přístupy lze komparovat s provedeným výzkumem. Makroúroveň je zastoupena u všech respondentů. Všichni migrovali nebo stále migrují do vyspělejších zemí než je Česká republika, ve kterých jsou mnohonásobně vyšší platy za nejobyčejnější práci (více v praktické části práce).

Mikroúroveň je zde zastoupena samozřejmě také. Respondenti migrují či migrovali do zahraničí kvůli předpokladu zlepšení životních podmínek (více v podkapitole „Důvody migrace“).

Do neoklasického ekonomického přístupu nadále patří také koncept/teorie „push a pull“.

„Push – pull“ teorie:

Tato teorie vznikla v 50. a 60. letech 20. století. Vychází z již zmíněného Petersena a předpokládá působení faktorů, které daného jedince ze zdrojového prostředí migrace vypuzují (tzv. „push“ faktory) a faktorů, které jej naopak přitahují do cílového prostoru migrace (tzv. „pull“ faktory) (Drbohlav a Uherek 2007: 5-6).

Je to teorie, která vychází z neoklasické migrační teorie (Neoclassical economic approach). Podle Edwarda Taylora mezi „push“ faktory bývá nejčastěji řazena hlavně nízká úroveň životních podmínek, nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí nadále pak demografický růst a politická represe. K „pull“ faktorům patří poptávka po práci, dostupnost pozemků, příznivé ekonomické příležitosti a politické svobody (Kadlčák 2008: 13).

V našem případě je možné k „push“ faktorům přirovnat špatně placenou práci v České republice a k „pull“ faktoru dobře placenou, stejnou práci v zahraničí.

Zdeněk Uherek s Dušanem Drbohlavem citují autora Everetta S. Lea, který myšlenku „push – pull“ faktorů podrobně rozebral a vytvořil koncept, z něhož lze vyvodit, že (2007: 6):

- 1) Faktory, které migranta z původního prostoru vytlačují a které ho přitahují do prostoru cílového, dosáhnou určité intenzity
- 2) intenzita „push“ a „pull“ faktorů se mění s okolnostmi a závisí na celé řadě subjektivních důvodů
- 3) migrační aktivity působí selektivně (ne každý se k migraci rozhodne)
- 4) velikost migračního proudu a protiproudu je závislá na podmínkách v původní a cílové zemi a na velikosti překážek. Pokud jsou překážky malé a podmínky v původní a cílové zemi obdobné, lze předpokládat i větší protiproud, a tudíž nižší účinnost/efektivitu migrace (lidé se budou vracet do původního prostoru)“

Faktory, které ovlivní jedince k migraci jsou různorodé a s rozdílnou intenzitou a velmi často jsou ovlivněny subjektivními důvody jedinců (více se tímto tématem zabývám v podkapitole „Důvody migrace“).

Souhlasím s třetím bodem Leeova konceptu, že migrační aktivity jsou značně selektivní. Pokud se jedinec rozhodne k pracovní migraci, ať už k blízké nebo vzdálené, musí být vybaven určitými charakterovými vlastnostmi, jako je odvaha, silná psychická vybavenost, vytrvalost a tvrdohlavost jít za svými cíli, ať už to stojí cokoliv.

S čtvrtým bodem nelze jinak než souhlasit. Čím menší překážky, tím více je příležitostí k migraci ovšem za předpokladu, že pracovní příležitosti jsou v cílové zemi

migrace větší, významnější, výhodnější než v České republice (pokud tedy hovoříme o pracovních migrantech pocházejících z Čech).

Tabulku přibližující příčiny a motivy „push a pull“ faktorů uvádí Ondřej Kadlčák (2008:14):

Motivace migrace	Push faktory	Pull faktory
Ekonomická a demografické	Chudoba	Výhled na lepší platové podmínky
	Nezaměstnanost	Zlepšení životních standardů
	Nízké mzdy	Osobní a profesní rozvoj
Politická	Vysoká porodnost	Bezpečnost a ochrana
	Nedostupnost základní zdravotní péče a vzdělání	
	Konflikty, nebezpečí a násilí	Politická svoboda
	Špatná politická situace Korupce	
Sociální a kulturní	Porušování lidských práv	Obnovení rodinných vazeb
	Diskriminace založená na etnicitě, pohlaví, náboženství	Zamezení diskriminace

Zdroj: Světová banka

Tabulka Push/Pull faktorů

Aktuální motivací (migrace) je dle zjištění-výsledků této práce migrace ekonomická a demografická (více v praktické části práce – „Důvody migrace“).

Další moderní migrační teorie/koncepce týkající se pracovní migrace

Z moderních teorií/koncepcí jsem vybrala čtyři nejznámější, které se úzce pojí s daným tématem této práce:

„Teorie dvojího trhu“

Tato teorie pracuje s tím, že trh práce je složen ze dvou sektorů - primární (spíše pro kvalifikované, dobře placená místa, která nabízejí růst kariérního života) a sekundární (méně atraktivní než primární sektor, má nízké mzdy, nestabilní pracovní podmínky a malou pravděpodobnost zlepšení pracovních podmínek nebo pracovní pozice). Tento sektor je typický pro zahraniční pracovní migranty. Tato teorie je typická pro moderní kapitalistickou společnost (Peterková 2006: 11).

Migrací dvojího trhu se důsledně zabýval autor Torstein Veblen, který vytvořil „Teorii zahálčivé třídy“. Tuto teorii detailně rozepisuje Jitka Peterková ve své diplomové práci (2006: 32-33):

„Rozdělil zaměstnání na podřadné a hodnotné. Toto rozdělení přetrvává do dnešní moderní doby. Každý si dokáže podvědomě definovat, zda se jedná o hodnotné či podřadné zaměstnání. V každé společnosti existují nepsaná kritéria a pravidla, která jsou vytvořena společností samou a my jsme jimi ovlivněni.

Jev, na který Veblen upozorňuje, je akumulace majetku. Velice aktuálním a silným motivem jednání chudších vrstev obyvatelstva je nezbytnost zabezpečit si alespoň nejnужnější životní prostředky. Tyto základní potřeby a zvýšení materiálního pohodlí je dominantním motivem pro sociální třídy společnosti, které se živí výhradně fyzickou prací. Na rozdíl od těchto sociálních pracujících tříd, u společenských tříd s cílem shromažďovat bohatství, nehraje motiv zajištění základních životních prostředků rozhodující roli. Dominantním motivem pro ně byla touha vyniknout nad ostatními pomocí materiálních prostředků. Majetek se stává hodnotou a dokladem o převaze majitele nad ostatními členy skupiny. Motivem se stává rivalita. Toto srovnání nás pobízí ve snaze předstihnout ty, mezi které patříme a počítáme se mezi ně. Každá společenská třída závistivě napodobuje třídu, která je na společenském žebříčku o stupeň výše. Snaží se této třídě vyrovnat.“

Zaměstnání podřadné a hodnotné lze dokázat i v tomto provedeném výzkumu (více v podkapitole „Charakter migrace“).

„Teorii sítí“

„Teorii sítí“ popisuje Jitka Peterková (2006: 10):

„Je založena na mezilidských vztazích. Sítě, které se mezi lidmi utvářejí zvyšují pravděpodobnost migrace, neboť snižují cenu risku

z pohybu a naopak zvyšují neočekávané zisky. V praxi to znamená, že „ti zkušenější“, kteří již krátkodobě v zahraničí pracovali, ať už legálně nebo nelegálně a byli spokojeni s prací a výdělkem, předají tuto zkušenost svým známým.“

Tato teorie pomůže migrantům snáze najít zaměstnání v zahraničí pomocí svých známých, kteří danou zkušeností již prošli a vědí, čeho se může nový zájemce o zaměstnání vyvarovat a čím se zabývat. Tuto teorii lze prokázat u všech respondentů (viz. Praktická část práce).

„Teorie relativní deprivace“

Zmíněná teorie počítá s tím, že pracovní migrace je dočasná a chce zlepšit podmínky rodin ve zdrojových zemích, kam migrant posílá finanční prostředky a kde si rodina pracovníka v zahraničí může jeho prostřednictvím zvýšit sociální status (Drbohlav a Uherek 2007: 9).

Tato teorie platí u všech respondentů, kteří jsou v této práci uvedeni. Všichni jako podstatný důvod uvedli finanční zajištění své rodiny a všichni posílali či osobně vozili (nebo nadále posílají či vozí) vydělané finanční prostředky domů k rodině (více v podkapitole „Důvody migrace“).

„Institucionální teorie“

Tuto teorii detailně popisuje Mgr. David Henig na antropoweby:

„Nevysvětluje příčiny migrace, ale soustředí se na procesy, které s ní souvisejí. V důsledku migrace vznikají nové instituce, ať vládní, nevládní, dobrovolnické, neziskové. Migrace se tedy sama o sobě stává trhem, na kterém mohou prosperovat různé další instituce. Daný teoretický proud pak studuje, jakou roli hrají tyto instituce, nakolik se tyto instituce samotné podílejí na institucionalizaci (a tím i kontrole) migračních proudů apod.“

V současnosti se nevytváří teorie migrace, ale spíše se dbá na vytváření a popisování jednotlivých případů, které se nadále komparují s ostatními případy nebo

s již vytvořenými teoriemi. Jak již bylo v předešlém textu zmíněno existují dva typy přístupů ke zkoumání migrací – makro a mikro přístup. Nejvhodnější je tyto přístupy nakombinovat a vytvořit tak jeden koncept. Protože migrace se odehrává v obou sférách a oběma sférami je ovlivněna (Drbolav a Uherek 2007: 11).

Nadále Zdeněk Uherek s Dušanem Drbohlavem doporučují jak pragmaticky uchopit danou problematiku migrace (2007: 12):

„Nejprve je důležité strukturovat studium migrační reality do tří základních dimenzí, které ji významně diferencují:

1) měřítkové – územně - administrativní – z hlediska velikosti, resp. spíše administrativního vymezení prostoru, v němž se migrace odehrává (jde o polaritu vnitřní versus mezinárodní migrační pohyby),

2) měřítkové - analytické – v souvislosti s tím, co je primárním objektem studia (polarita „mikropřístup“ - jedinec/migrant versus „makropřístup“ - obklopující struktury/prostředí)

3) vývojové (jde o zohlednění faktoru času, resp. vyspělosti - vymezení industriální versus post-industriální fáze rozvoje společností. V jiné perspektivě je z časového hlediska dále podstatné zohlednění fáze migračního procesu – zda se jedná o premigrační, migrační nebo postmigrační situace.

Následné hledání hlavních migraci podmiňujících faktorů v rámci těchto tří, resp. čtyř vymezených rovin by se mohlo stát prvotním krokem k smysluplnějšímu a efektivnějšímu přístupu ke kultivaci již známých, resp. též tvorbě nových migračních teorií.“

Pokusila jsem se ve výzkumu splnit všechny tři body zmíněných dimenzí, abych byla schopna důvěryhodně interpretovat migrační realitu. První dimenzi – měřítkově – územně – administrativní jsem splnila vymezením určitého prostoru – lokality výzkumu (město Chodov).

Druhá dimenze měřítkově analytická upřesňuje makro a mikroúroveň. Již dříve jsem se zmínila, že jsem na pracovní migraci respondentů nahlížela z pohledu obou úrovní jedince i prostředí.

Poslední dimenze, tzv. vývojová, neměla na tento výzkum žádný vliv. Faktor času byl v tomto případě zohledněn pouze z hlediska délky trvání pracovní migrace v zahraničí (denní, týdenní, několikaměsíční).

Dodržováním těchto dimenzí jistě nechci dojít k vytvoření nějaké univerzální teorie pracovní migrace. Mým předpokladem je přinést na pracovní migraci určitý náhled a vytvořit jednoduchou typologii migrace z města Chodov.

6.0 Výpovědi respondentů- migrace v praxi

V této kapitole přibližuji rozhovory, jež jsem s respondenty provedla, zároveň průběh výzkumu interpretuji a uvádím závěry (vzešlé z výzkumu) problematiky pracovní migrace.

Zdeněk Uherek s Dušanem Drbohlavem velmi výstižně o migraci definují (2007:2):

„Migrace obyvatelstva je široce podmíněný proces často ovlivněný zejména komplexem vnějších determinujících faktorů. Z této komplexní povahy migrace vyplývají i základní otázky, které si sociální vědci při výzkumu a finální snaze tvořit teorie musejí klást, zejména: - Jaké jsou příčiny migrace, proč k migraci dochází, z jakých důvodů dané skupiny lidí migrují a případně proč migrace v čase trvá? Kdo jsou ti, kteří migrují a jaké jsou jejich charakteristiky a jak se liší od obecných charakteristik populace z níž odcházejí? - Jak lidé migrují, skupinově nebo samostatně; je migrace součástí jejich životního cyklu? - Jaké je jejich chování v cílových zemích migrace: je jejich migrace trvalá nebo dočasná a jaké adaptační nebo integrační strategie zde volí, nebo volit musí? - Co daná migrace způsobuje – u samotných migrantů, v místě přistěhování i v místě, odkud migrovali?“

V této kapitole shrnuji odpovědi na tyto otázky, jež jsem si v průběhu výzkumu kladla také. Inspirací mi byly úvahy (tázání) autorů „*Reflexe migračních teorií*“.

Nejprve rozebírám typologii migrace města Chodov. Jedná se o typologii založenou na vlastním pozorování. Typy se dají rozčlenit podle časového hlediska migrace a jsou pojmenovány podle jejich charakteristiky - vzdálenosti od města Chodov. Je tomu tak, protože časové hledisko se úzce pojí s hlediskem vzdálenosti. V podkapitole je řešeno také směřování migrace, tedy do jaké části světa je migrace nejčastěji namířena a dále je probírána otázka legality a illegality pracovní migrace.

Na tuto podkapitolu navazuje další podkapitola, která analyzuje charakter migrace a odkrývá situaci, jak k dané migraci respondent přišel.

Následuje podkapitola zabývající se důvody migrace, které jsem naznačila již v teoretické části práce a jsou dále rozvedeny v následující podkapitole.

Tato část práce rozebírá mnoho hypotetických příčin migrace obyvatel Chodova, ale potvrzení výzkumem hovoří pouze o jedné hlavní pohnutce, která je v některých případech doplněna několika jinými důvody.

Jako poslední je podkapitola, jež rozebírá vlivy migrace na život nukleární rodiny, změny v nukleární rodině vlivem migrace atd.

6.1 Typy - rozdělení migrace (kam migrace směřuje)

Pracovní migraci v závislosti na výsledcích výzkumu je možno rozdělit na tři typy.

Každý typ je pojmenován podle jeho charakterové vlastnosti - dle vzdálenosti směru kam míří.

Prvním zástupcem je tedy migrace BLÍZKÁ – ve všech případech respondentů, kteří do této skupiny patří je typické, že migrace směřuje velmi blízko za hranice České republiky do Německa. Pro tento typ je charakteristické každodenní dojíždění do práce přes hranice státu. Jedná se tedy o tzv. denní pendlování mezi dvěma státy. Příkladem může být Jarda N., který se k danému dojíždění vyjádřil takto:

„Jezdím každý ráno před osmou, abych tak před devátou byl v práci a zpátky domů jezdím hned po práci tak kolem šestý hodiny.“

Do této skupiny také patří respondentka Jitka T., která o dojíždění za prací do zahraničí říká:

„Dojíždím dá se říct denně, ráno do práce, večer domů, ale pracuju na dvanáctky, takže dva dny jezdím do práce a dva dny jsem doma, ale v Německu nikdy nenocuju. Vždy jedu domů.“

Druhým typem je migrace STŘEDNÍ – v této skupině jsou čtyři respondenti z nichž jeden od ledna tohoto roku (2009) začal dojíždět denně kvůli osobnímu životu (přítelkyně v Čechách). Pro střední typ migrace je charakteristická vzdálenost od českých hranic, která je mnohem větší než u migrace blízke. Tím, že respondenti

dojíždějí mnohem dál za prací, tráví pracovní dny v Německu a na víkendy se vrací domů do Čech. Zástupcem respondentů této skupiny může být např. Jindřich W.:

„Jezdíme s manželkou jak se nám chce - buď v neděli pozdě večer nebo v pondělí brzo po ránu do práce do Německa a jsme zde celý týden, vracíme se v pátek hned po práci. To víte, pospícháme rychle domů, víkendy tedy trávíme doma, tedy v České republice.“

Do této skupiny jsem také zařadila ojedinělý typ pracovní migrace Lucky B., která pracovala v Německu 7 dní a 7 dní byla doma v Čechách.

Do tohoto typu migrace jsem ji zařadila kvůli střední vzdálenosti od hranic. Lucka B. o svém dojíždění za prací říká:

„Jezdila jsem do práce vždy na týden a týden byla doma.“

Každý respondent patřící do těchto dvou zmíněných skupin dojíždí nebo dojížděl vlastním vozem sám nebo autem se svým kolegou – často se stává, že jedním automobilem jede i několik pracovníků (střídají se v řízení a v používání aut), tím ušetří značné výdaje za dopravu.

K tomuto tématu se vyjadřuje Jitka T., jejíž manžel v Německu pracuje ve stejném podniku jako ona.

„Směny s manželem máme stejný, takže jezdíme spolu autem. Ušetříme za benzín a ještě spolu trávíme veškerý čas.“

Fakt, že jedním vozem jezdí více pracovníků potvrzují i ostatní respondenti první a druhé skupiny.

Poslední skupinou je migrace VZDÁLENÁ – kdy respondenti odjíždějí na delší dobu mimo svou domovinu. Tuto dobu jsem stanovila na delší než dva měsíce. Všichni respondenti z této skupiny jsou vzdálení od České republiky několik tisíc kilometrů (většinou jsou za oceánem - USA). Avšak nalezneme je i na evropském kontinentě (Velká Británie, Švédsko).

6.1.1 Směr migrace

Již v typologii pracovních migrací města Chodov jsem nastínila směr zahraničních migrantů. Jenže tento směr je velmi ovlivněn možnostmi migrovat za prací. Jak Kateřina Březinová píše (2002: 12):

„Prvním aspektem, který migraci vůbec umožňuje, je přístupnost dané země (oblasti), prostupnost státní hranice.“

S tím nelze jinak než souhlasit. Prostupnost hranic je základem uskutečnění pracovní migrace. Samozřejmostí je také to, že se migrace odvíjí v závislosti na blízkosti hranic se státem do kterého pracovníci migrují (v tomto případě s Německem). Této blízkosti využívají první dva z typů migrace (tyto typy nalezneme ve velkém měřítku v příhraničí a minimálně ve vnitrozemí Čech). Což potvrzují Ivan Gabal s Lenkou Václavíkovou (2002: 25):

„Nejčastější typy migrace, která v tomto případě připadá v úvahu, je migrace přechodná nebo dojížděková (neboli pendlování). Ta připadá v úvahu u příhraničních regionů s Německem a Rakouskem a je v současné době využívána částí obyvatel příhraničí.“

Takže většina respondentů uskutečněného výzkumu migruje za prací do Německa (první dva typy). Zbytek respondentů směřuje do zemí v závislosti na jejich vlastní volbě, ale nejčastěji se VZDÁLENÁ migrace soustřeďuje do velmi vyspělých částí světa jako je USA, Velká Británie atd. V tomto případě je také důležitá prostupnost hranic. Zda státy připustí vstup migrantů legálně a bez problémů nebo jsou migranti „nuceni“ vstoupit na pracovní trh ilegálně.

6.1.2 Legálnost pracovní migrace

Všichni zástupci prvních dvou typů migrace až na jeden případ pracují, pracovali v Německu s pracovním povolením. Pracovní povolení svým zaměstnancům vyřizovali samotní němečtí zaměstnavatelé, takže pracovníci z Čech s tím neměli vůbec žádné starosti.

V jednom případě měla respondentka Anna B. vlastní německý živnostenský list. Jak sama říká:

„Jeho vyřízení trvalo asi dva dny, akorát jsem vyplnila potřebné dokumenty a měla jsem vyřízenou živnost. Nebylo to nic složitého, ale porovnat to s českým vydáváním živnostenských listů nemůžu, nikdy sem v Čechách živnostenských listů neměla.“

Na otázku, zda v Německu podniká, odpověděla, že ne, pracuje pod zaměstnavatelem, který využívá její živnosti. Ovšem jisté účetnictví vede, ale zařizuje jí její zaměstnavatel.

Výjimku prvních dvou typů v legálnosti práce v zahraničí tvořila pouze Lucka B., která pracovala v Německu tzv. „na černo“. Samozřejmě bylo zajímavé zjistit, zda jí ilegálnost práce přinášela nějaké problémy při překračování hranic. Odpověď:

„No, na hranicích už v té době nikdo nebyl, ale pravdou je, že nás často kontrolovali tajní policajti hned za německými hranicemi. Měli neoznačené auto, které nás zastavilo pár kilometrů za hranicemi, pak nám prohlédli auto a zeptali se kam jedem.“

Tyto skutečnosti mohu potvrdit z vlastních zkušeností. Zmíněné kontroly jsou velmi časté. Sama jsem několika také prošla. Probíhají hned za hraničním přechodem, kde si němečtí policisté vytipují vůz příjíždějící z Čech ke kontrole. Následně - za jízdy - předjedou vybrané vozidlo a u neoznačeného policejního vozu se stáhne záclonka zadního okna, která ukrývá světelnou tabuli. Na tabuli začne blikat transparent: „*Folgen Sie bitte!*“, což znamená následujte vůz. České auto je tedy nuceno jet za blikajícím transparentem v neoznačeném policejním voze. Policisté vozidlo, jež chce zkontrolovat vyvede z hlavního silnice na cestu nižší kategorie, kde obě auta zastaví. Policisté se legitimují průkazy a vykážou z českého vozu všechny pasažéry. Začíná prohlídka a to nejen automobilu, ale i osob. Prohlídka je doplněna o řadu otázek týkajících se cíle cesty a důvodů, proč tam posádka auta směřuje a jak dlouho se zdrží.

Při první zkušenosti jsem si říkala, jestli si nás nespletli např. s drogovými dealery nebo převaděči uprchlíků, při druhé jsem již pochopila, že je to běžná praxe.

Díky této zkušenosti jsem se tedy Lucky B. zeptala, co na tyto dotazy odpovídala?:

„Že jedeme na výlet do Nürnbergu.“

Tyto mé subjektivní zkušenosti potvrzuje i mnoho respondentů. Příkladem za všechny můžu citovat Martu M., která kontrolami také už mnohokrát prošla, stejně tak jako ostatní narátoři:

„Jo, nejdříve kontrolovali auto, pak začali prohledávat moje kufry, a když začali u silnice vyklepávat moje spodní prádlo, začala jsem jim dost nevybraně nadávat. Smáli se, ale proklepáváním celého mého šatníku se zabývali dál. Není to nic příjemného, ale už to dlouho nebudu trpět, za pár měsíců se stěhuju do Německa natrvalo.“

Podobné zkušenosti popisuje nemálo respondentů, především ti, kteří přecházejí hranice každý týden. Denně dojíždějící jsou povětšinou pouštěni bez problémů, jelikož se opakovaně prokázali pracovním povolením.

Tiskem proběhla informace, že Česká republika jakožto člen EU nehodlá nadále dávat volný průchod podobným razantním kontrolám ze strany západních sousedů a stěžuje si u představenstva EU.

Před rokem 2004 byly tyto kontroly na česko-německých a rovněž česko-rakouských hranicích prováděny v daleko menším měřítku než dnes. Otevřenost pracovního trhu po vstupu do EU zvýšil intenzitu těchto „šacovacích“ prohlídek.

Pokud se opět zaměřím na legalitu práce v zahraničí, zbývá nám rozebrat třetí typ migrace VZDÁLENÉ. V této skupině převažují pracovníci zaměstnaní ilegálně (Karel V., Milan V. a Broňa V., kteří všichni pracovali v USA). Karel V. o tom říká:

„Jel jsem do Ameriky na tzv. návštěvní vízum. Měl jsem zvací dopis od strejdy mého kamaráda. Vízum platilo, ted' přesně nevím kolik, ale jen několik málo měsíců. V USA jsem zůstal a pracoval rok.“

Ovšem v této skupině jsou i zástupkyně legální pracovní činnosti (Lenka G. – Velká Británie a Adriana K. – Švédsko). Adriana K. o vyřízení jejího pracovního povolení ve Švédsku hovoří takto:

„Přijela jsem do Švédska a pak už jen stačilo vyřídit si registraci na migračním úřadě, říká se mu „Migrationsverket“ a do čtrnácti dnů jsem již měla možnost hledat práci pomocí zdejšího švédského pracovního úřadu, na kterém jsem se teda taky musela nejdřív zaregistrovat.“

Lenka G. a její výpověď toho, jak si pracovní povolení obstarala:

„Uděleno mi bylo bez problémů. Vyběhala mi to instituce zabývající se vyřizováním pracovních povolení.“

Závěrem lze tedy říci, že v Německu pracují všichni s pracovním povolením nebo na živnostenský list, výjimkou byla jen Lucka B., která zde byla rok zaměstnána „načerno“.

Ovšem v USA pracovali všichni dotazovaní ilegálně. Myslím, že to souvisí s nemožností sehnat zde pracovní povolení.

Jak je vidno sehnat pracovní povolení v Anglii nebo Švédsku není velký problém, proto zde obě již zmíněné respondentky pracují legálně.

Ovšem jak dotazovaná Adriana K. zdůraznila:

„Pracovní povolení se dá ve Švédsku sehnat lehce, pokud jste občan EU, pro ostatní to problém docela je.“

6.2 Charakter migrace, jak k ní respondenti přišli

Již v předešlé podkapitole byla pracovní migrace charakterizována jako legální a ilegální. Tato podkapitola řeší charakter pracovní migrace z hlediska typu zaměstnání. Toto téma se jeví jako velmi zajímavé a to z hlediska již jednou zmíněného autora Torsteina Veblena a „teorií dvojího trhu“.

V této kapitole se rovněž zabývám způsobem, jakým respondenti dospěli k zahraniční práci mimo republiku.

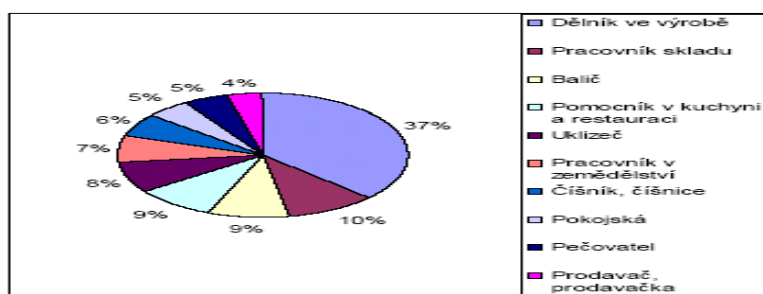
6.2.1 Charakter migrace (typ zaměstnání)

„Teorie dvojího trhu“ předpokládá, že pracovní migranti jsou zaměstnání v sekundárním sektoru, ve kterém je práce méně placená, je nebezpečná, můžou zde být zaměstnání nekvalifikovaní pracovníci a je méně atraktivní než práce primárního sektoru.

Jak již bylo zmíněno Torstein Veblen tyto dva sektory pojmenoval jako zaměstnání podřadné a hodnotné.

Tento výzkum pozitivně koreloval s „Teorií dvojího trhu“. Všichni respondenti v zahraničí provozují nebo provozovali především podřadné práce. Což potvrzuje Ondřej Kadlčák (2008: 42):

„Z hlediska pozic, které migranti zastávají na pracovním trhu, se objevuje nejvyšší zastoupení migrantů v zpracovatelském a výrobním průmyslu. V grafu uvedeném níže můžeme vidět sektory a pozice, ve kterých se migranti nejvíce uplatňují. Z Grafu je možné určit, kde se nachází největší mezera v pracovním trhu. Z daného grafu vyplývá, že migranti zabírají vesměs nekvalifikované pozice. Graf ukazuje 10 nejfrekventovanějších pozic, které příchozí zastávají.“

Zdroj: Home Office 2006

Tuto citaci Ondřeje Kadlčáka mohu nadále doplnit o informaci od Andrew Geddes (2002: 34 – 35), který o obsazenosti postů migranty hovoří takto:

„Nedostatek určitých kvalifikací na trhu práce, který spíše než plošně platí pro konkrétní sektory a vytváří výrazný „tažný“ efekt. Tuto skutečnost lze znázornit na příkladu tří sektorů.

Stavebnictví. Sektor stavebnictví stále více spoléhá na zahraniční pracovníky (zaměstnané legálně i nelegálně), a to od nízkých až po vysoké kvalifikace.

Kvalifikovaní pracovníci v sektoru IT. Migrace profesionálů v oblasti IT je zároveň názorným příkladem významných mezinárodních trendů, které se vymykají tradičnímu pojetí migrace jako pohybu z jedné země do druhé za účelem trvalého usídlení. V rozporu s tímto pojetím je již samotná pestrost tohoto typu migrace. Jde o nové formy spolupráce mezi firmami v různých zemích, krátkodobé pracovní stáže, dojíždění za prací jednou za týden a elektronický přenos vědomostí.

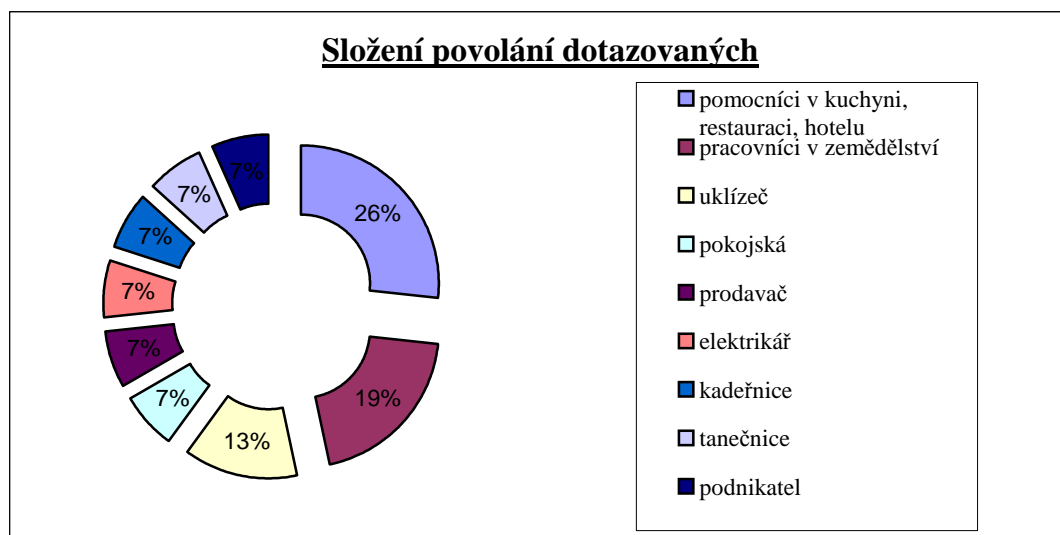
Nepostradatelní zaměstnanci veřejného sektoru. Potřeba pracovních sil úzce souvisí se státními výdaji a politickými prioritami.“

Pokud se tedy zaměřím na poslední dvě citace, ze všech respondentů, s nimiž byl výzkum proveden, nebyl ani jeden zaměstnán ve Geddesovem zmíněných třech sektorech.

Ovšem Kadlčákův ocitovaný graf lze snadno aplikovat na v této práci zkoumanou problematiku. V grafu je uvedeno deset pracovních postů, které jsou nejčastěji nabízeny zahraničním pracovníkům. Z těchto deseti zaměstnání je ve výzkumu pracovní migrace z města Chodova zastoupena přesná polovina povolání (tedy 5 typů zaměstnání). Jmenovitě jsou to posty: uklízeč, pokojská, prodavač, pracovníci v zemědělství a pomocníci v kuchyni a restauraci.

Nadále byla zjištěna povolání elektrikáře, kadeřnice, tanečnice a podnikatele.

V následujícím grafu je názorné složení jednotlivých povolání:

Graf složení povolání dotazovaných

Nejvíce zástupců dotazovaných má povolání pomocníků v kuchyni, restauraci a hotelu (4 respondenti). Do této kategorie jsem započítala i recepční a provozní hotelu s vlastním živnostenským listem, protože jsou s tímto oborem velmi úzce spojeni.

Druhým nejčastěji zastoupeným zaměstnáním jsou pracovníci v zemědělství (3 respondenti), zde jsou zahrnuti i řezník a zemědělský technik.

Posledním postem, na kterém pracovalo více dotazovaných je zaměstnání uklízeče (2 respondenti).

Ostatní jmenovaná povolání jsou vždy zastoupena po jednom z dotazovaných.

Pokud se zaměříme na problém podřadných a hodnotných zaměstnání, všechna povolání jsou až na výjimku podnikatele Broni V., který si v USA zřídil velmi prosperující podnik, mají všichni respondenti práci spíše podřadnou. Podřadnou hlavně z hlediska platového ohodnocení v České republice. Veškerá zmíněná povolání (provozovaná v běžné úrovni) v Čechách nepřesáhnou mzdu deseti tisíc korun.

Dá se říci, že tyto posty jsou podřadné i v zahraničí, vzhledem k tomu, že se jedná o málo atraktivní a zábavnou práci, ve které nelze předpokládat přílišný postup vzhůru po žebříčku kariéry. Ovšem nemohu potvrdit „Teorii dvojího trhu“ v tom, že se jedná o nebezpečná zaměstnání.

6.2.2 Jak respondenti k migraci přišli

Zajímavé bylo zjistit, jak vůbec respondenty napadlo, že by mohli pracovat v zahraničí? Jistě je k tomu vedly nějaké podněty a důvody, které jsou rozepsány níže,

ale jak jedinec přišel na to, že práce v zahraničí bude lepší? Jak se k práci v zahraničí dostal?

Podle výzkumu vše závisí na mezilidských vztazích. Jedná se o určitou lavinu, kdy jeden pracuje, pracoval tam a tam, zmíní se druhému, že je to lepší než v České republice, druhý se zmíní třetímu a tak to pokračuje.

Jedinec pracující v zahraničí sebou většinou strhne do zaměstnání v zahraničí své blízké okolí. Stačí aby lidé z jeho okolí pocítili určitou potřebu pro změnu a není jednodušší cesty než využít zkušeností a znalostí blízkého člověka. Ten většinou najde zaměstnání pro zájemce a informuje jej o potřebných dokumentech a povinnostech. Jedná se o tzv. „Teorii sítí“, jenž byla rozebírána již v předchozí teoretické části práce.

„Teorie sítí“ byla provedeným výzkumem potvrzena u všech respondentů, kteří se účastnili tohoto bádání. Právě tato teorie je podle závěrů tohoto bádání jednoznačně základní stavební jednotkou pracovní migrace. Tento fakt potvrzuje i Jitka Peterková (2006: 77):

„Motivem migrace může být známý, přítel nebo příbuzný, který bydlí v zahraničí nebo již předchozí návštěva v této zemi nebo známí, kteří již v této zemi byli a pracovali tam. Tyto faktory můžeme nazvat jako „pull“, které nás podněcují k pohybu.“

Respondentku Jitku T. přesvědčil k pracovní migraci manžel, se kterým pracuje v zahraničí do dnešní doby.

„Nejdříve začal pracovat v Německu manžel, pak mi tam taky domluvil práci.“

Tomáš F. a Martin V. se k práci v Německu dostali přes kamarády. U Jarušky J. to byla zase dcera, která jí sehnala práci v Německu. Domluvila jí zaměstnání přesně na stejném místě, kde byla brigádně pracovat od školy.

Anna B. a Jarda N. byli těmi typy, kteří k práci v zahraničí přišli díky svým přátelům Němcům, kteří je přímo zaměstnali. Anna B. následně zajistila práci pro dceru své kamarádky Lucku B.

Jindra W. šel do Německa pracovat s kamarádem, který jim to dojednal, později zde sám sehnal a domluvil práci pro svou ženu a svého syna, který se tohoto výzkumu také účastnil Jakuba W.

Marta M. slyšela od mnoha přátel, že v Německu je mnoho výhod pro práci, proto projevila vlastní iniciativu a sehnala si zde obživu zcela sama:

„Prostě jsem často jezdila do Nürnbergu, tak jsem si jednou řekla, proč si nezkusit sehnat práci tady. Tak jsem se zeptala v pár klubech a bylo to.“

Karel V. měl ve Spojených státech amerických bratrance Broňu V., který zde podnikal v oblasti najímání ilegálních pracovníků pro noční úklid supermarketů, Broňa tuto práci domluvil Karlovi V. a ten s sebou na práci přibral ještě kamaráda Milana V. Broňa se do USA dostal díky agentuře, která mu zprostředkovala právě tu práci, kterou on o několik let později zprostředkoval svému bratranci. Všichni tři zmínění muži jsou účastníky výzkumu, který je základem této diplomové práce.

Případ Adriany K. a Lenky G. je zcela odlišný. Nápad jít pracovat do zahraničí dostaly díky svým současným partnerům a vztahu k nim. Lenka G. se přidala ke svému příteli a spolu s ním si přes instituci našli práci. Adriana K. Šla pracovat do země, z níž pochází její přítel.

Druhým případem, jak respondenti přišli a zařídili si pracovní migraci, byla „Institucionální teorie“. Přímo v České republice existuje několik institucí, které vyřizují pracovní povolení, zařizují zaměstnání a bydlení zájemcům, kteří se na ně obrátí.

Mezi respondenty, kteří se nechali zastoupit institucí a ta jim obstarala veškeré papírování atd., patří respondentka Lenka G., která k tomu říká:

„Zaplatí se poplatek agentuře a ta Vám obstará bydlení, oficiální povolení k práci (na dobu určitou) a samotnou práci. Mně sehnali pomocnou práci v jídelně, časem jsem si našla mně bližší práci, jsem vyučená kadeřnice, takže nyní pracuji v holičství. Ale ubytování, to byla hrůza, to co sehnali. Taková špinavá díra. Hned jak jsme s přítelem dostali první vejplatu, sehnali jsme si lepší bydlení. Nyní už si

umím pracovní povolení a s ním spojené papírování vyřídit sama, už vím, jak to v Anglii chodí.“

Jistý typ „Teorie institucionální“ potvrzuje i Broňa V., ovšem z hlediska toho, že mu sehnala zmíněná instituce ilegální práci v USA, se zřejmě nejednalo o oficiální podnik.

6.3 Důvody migrace

Důvody migrace mohou být různé. Ale už od počátku věků lidstva je jisté, že migrace je běžnou součástí civilizace a to z toho důvodu, že se všeobecně přejímá monogenická teorie lidského druhu – což znamená rozšíření lidského druhu z jednoho ohniska dále. Ovšem lidská migrace nebyla vždy jen z příčin tažení za potravou (Průchová 2004: 17).

Andrea Průchová příčiny a důvody odvěkých migrací vidí takto (2004: 17-18):

„Příčinou je odvěká touha po lepším životě, která působí všeobecně jako elementární síla mající povahu pudu. Člověk se nespokojuje s pouhým existenčním minimem, ale touží po něčem lepším a jiném, než má a než mu poskytuje domácí prostředí. Opouští je a doufá, že nalezne lepší životní podmínky než doma.“

V tomto směru lze aplikovat tyto příčiny i na dnešní generaci migrujících pracantů. Ovšem touha po něčem lepším je velmi obecnou příčinou. Co považují respondenti za lepší, aby je tento důvod donutil k migraci? Je to snad lepší práce, platové ohodnocení, podmínky práce, lepší pracovníci či něco jiného lepšího? Tyto otázky jsou zodpovězeny v následujících podkapitolách. Leoš Šatava o důvodech migrace hovoří takto (1989: 27):

„Za určité situace může dojít a také dochází k tomu, že doposud působící vlivy ekonomických svazků a vztahů a také svazky společenské vytváří vztah k domovu a vlasti a vázanost na ně, jsou přehlušeny a ustupují do pozadí před novými, silnějšími vlivy. „K tomu, proč člověk odchází do ciziny, je vždy dobrý důvod“.“

Důvody migrace mohou být různé od ekonomických přes pracovní, rodinné či ideové. Ale je důležité vědět, že k tomu, aby se jedinec odhodlal k jakémukoliv druhu migrace vždy předchází opravdu pádné příčiny. Kateřina Kuptíková nadále o důvodech migrace pokračuje takto (2008: 9):

„Má-li člověk zásadně změnit místo svého dosavadního pobytu, odejít ze své vlasti, je třeba, aby ve společenských a ekonomických vztazích, které jej obklopují, došlo ke změnám tak zásadního rázu, že svou silou přehluší doposud působící faktory, vážící člověka k určitému prostoru a místu.“

Důvody migrace se zvyšují s přehlušením doposud platných faktorů v domovině. Pokud jsou faktory někde v zahraničí mnohonásobně lepší, vyšší nežli doma, stává se to pádným důvodem pro uskutečnění migrace. A tak se dostáváme k úzce se pojící migrační teorii „Push a pull“, která byla již zmíněna v předešlé části této práce.

Prostě odhodlání k migraci za prací znamená mít silné motivy, ujasněnou stupnici hodnot, promyšlený životní cíl (cf. Diamant 1995).

Všechny respondenty bez výjimky, kteří jsou součástí tohoto výzkumu, spojují v první řadě ekonomické pohnutky migrace, které jsou rozebírány na prvním místě a nejobsáhleji v této podkapitole „Důvody migrace“.

Ovšem existují i sekundární důvody pracovní migrace u zmíněných respondentů, které jim velmi pomohly usnadnit rozhodnutí pro práci mimo Českou republiku. Příkladem mohu uvést faktory sebezdokonalení (zlepšení jazyka, získání nových zkušeností, seznámení s novou kulturou, následné vyšší uplatnění v ČR) či rodinné faktory (neshody a hádky v domácnosti).

6.3.1 Ekonomické faktory

V publikaci „Migranti v ČR aneb cizinci neberou práci domácím“, která je uveřejněna na internetu, se o příčinách migrace na straně pět píše:

„Převažující příčiny migrace lze v současném světě spatřovat zejména v rozdílech v bohatství mezi jednotlivými světadíly, v síle

ekonomik jednotlivých zemí a úrovni ekonomického rozvoje a v životní úrovni jejich obyvatel.“

Podle provedeného výzkumu lze s touto citací jen souhlasit. Ekonomická síla jednotlivých vyspělých zemí táhne pracovní migranty z méně ekonomicky vyspělých zemí k sobě. Jak píše Kateřina Kuptíková (2008: 10):

„Ekonomickým důvodem k migraci se stala životní úroveň. Záměr migrantů byl cílený. Chtěli změnit finanční situaci, ve které se nacházeli. Dotazovaní si nemohli finančně dovolit to, co chtěli. Do budoucna si představovali lepší materiální zajištění nejenom pro sebe, ale i svou rodinu.“

Do ekonomických faktorů jistě patří již zmíněná „Teorie relativní deprivace“, která počítá s tím, že pracovní migrace je dočasná a chce zlepšit podmínky rodin ve zdrojových zemích, kam migrant posílá finanční prostředky a kde si rodina pracovníka v zahraničí může jeho prostřednictvím zvýšit sociální status (Drbohlav a Uherek 2007: 9).

I Nels Anderson jako nejdůležitější důvod migrace viděl v ekonomických příčinách. Samozřejmostí je, že prvotní motivací pro práci v cizí zemi bývá zlepšení finanční situace (Peterková 2006: 25-30).

Vyzdvižení ekonomických faktorů nalezneme i u dalšího autora zabývajícího se migrací, jímž je Leoš Šatava, který popisuje sezónní emigranty takto (1989: 53):

„Sezónními emigranty se stávají především ti, kdo dychtí po výdělku na uspokojení svých potřeb, aniž by počítali s výraznější změnou navyklého stylu života.“

V tomto případě mohu sezónní migranty velmi snadno komparovat s migranty pracujícími, všichni do výzkumu zapojení respondenti toužili po větším výdělku, když se nechali zaměstnat v zahraničí, ovšem se změnou navyklého stylu jistě počítali všichni na rozdíl od Šatavových sezónních emigrantů. Respondenti zastupující VZDÁLENOU migraci počítali se změnou svého životního stylu alespoň na určité období. Jenže v některých případech se období změn protáhlo na roky (BLÍZKÁ a STŘEDNÍ migrace),

kdy respondenti upravili svůj způsob života a způsob života celé rodiny, aby mohli dlouhodobě pracovat v zahraničí.

Více jsou životní změny informátorů spojené s pracovní migrací rozepsány v podkapitole „Vliv migrace na rodinný život“.

Ivan Gabal s Lenkou Václavíkovou o pendlerech (tedy respondenti ze skupiny BLÍZKÉ a STŘEDNÍ migrace) a jejich motivaci hovoří takto (2002: 24-25):

„Pendlování je motivováno především rozdílem ve mzdách a životních nákladech. Nejintenzivnější motivací pro migraci do členských zemí EU jsou vyšší příjmy. Příjmová motivace je intenzivní, pokud jsou mzdy v mateřské zemi o 50% nižší než v cílové zemi. Po překonání této hranice dochází k výraznému poklesu počtu pendlujících osob.“

Jak jsem již zmínila v důvodech migrace zastupuje hlavní místo teorie Push/Pull. Pokud tuto teorii aplikuji na faktor ekonomický. Jedná se o „pull“ faktor, který táhne pracovní migranty ze svých domovů do ciziny. Z ekonomického hlediska představuje „pull“ faktor mnohonásobná výše platů v zemích s velmi rozvinutou ekonomikou. Zatímco „push“ faktor představují poměrně velmi nízké mzdy v České republice v porovnání s našimi západními sousedy či velmocí typu USA.

Platová sféra je tedy hlavní příčinnou a samozřejmě ekonomickou příčinou. Tento fakt potvrzuje i výzkum a výsledky Ondřeje Kadlčáka (2008: 47-57):

„Imigranti jsou „táhnuti“ (pulled) směrem k nové zemi. Nejvýznačnějším tahounem jsou ekonomické příležitosti a obvykle se migranti přesídlují z chudší do bohatší země. Mezi „táhnoucí“ tedy pull faktory, ty které táhnou migranty ven z ČR mohou zařadit následující: Vyšší výděly, potřeba našetřit si, vidina velkých peněz to vše lidé nejčastěji uváděli jako motivaci pro opuštění ČR.“

Výzkum, jenž provedl Ondřej Kadlčák ve Velké Británii v těchto závěrech ekonomických důvodů zcela koresponduje s výsledky zkoumání v rámci všech uvedených tří typů migrace (BLÍZKÁ, STŘEDNÍ a VZDÁLENÁ migrace).

A právě „pull“ faktor vyššího platu má za následek další „pull“ faktor, který je právě s touto výší úzce spojen. Lidé chtějí víc peněz proto, aby se materiálně zabezpečili, postavili si domek a už nebydleli v panelovém prostředí, měli pěkně zařízenou domácnost či si koupili věci, o kterých by při výších českých platů mohli jen snít (luxusní a kvalitní automobil, motorku, čtyřkolku) a nebo jen proto, aby finančně zajistili svou rodinu, kterou nejsou za české výdělky schopni uživit na takové úrovni, na jaké by chtěli.

Všechny tyto faktory, které vychází z „pull“ faktoru vysokého platu v zahraničí uvádí ve své práci i Kateřina Kuptíková, se kterou nemohu jinak než souhlasit (2008: 11):

„Mezi jejich potřeby se řadí lepší bydlení (přesun z panelového domu do rodinného domu), zakoupení bytu, zakoupení rodinného domu, vybavení domácnosti, pořízení automobilu.

Ekonomická migrace nabízí domácnostem možnost dosáhnout cílů, které hledají. Vysláním člena rodiny do vyspělejšího zahraničí. Ekonomická migrace sloužila k akumulaci kapitálu. Tím, že muž odešel do zahraničí, mohl finančně podporovat svou rodinu. Jeho příjem přesahoval průměrnou měsíční mzdu v České republice. Svým výdělkem podporoval členy rodiny, kteří zůstali doma. Nejprve posílal peníze, které jim pomohly financovat náklady spojené s bydlením, zabezpečením dětí a splátkami.“

Ovšem tato tvrzení potvrzují i všichni dotazovaní respondenti, kteří jako prvotní důvod migrace uvádějí vyšší výdělky než v České republice, vybrala jsem citace jejich nejzajímavějších odpovědí - Jitka T. například vypověděla, že:

„Začala jsem v Německu pracovat kvůli vysokému platu, kterej bych v Čechách za pomoc v kuchyni a restauraci nikdy nedostala, jedná se asi přibližně o třicet tisíc korun měsíčně, samozřejmě záleží na kurzu eura. Manžel, jak jsem říkala, tu pracuje taky a platy, který dáme dohromady jsou opravdu velmi pěkný, můžeme si dovolit třeba jednou za dva měsíce vydat na nákupy do Adidasu a utratit okolo dvaceti tisíc korun.

Samozřejmě nechceme pracovat v Německu do konce života, chceme splatit hypotéku na náš nový dům, kterej sme si tady v Čechách postavili a pak si možná našetřit na nějaký vlastní malý podnik.“

Lenka G. potvrzuje slova Jitky T., ač se nachází ve zcela jiné části světa:

„V Anglii dělám svou původní profesi – kadeřnici. Odešla jsem za vidinou peněz s přítelem. Vidina peněz se fakt vyplnila, měsíčně si vydělám průměrně i s dýškama okolo sto tisíce korun (v přepočtu). Ted' jsme vydělávali na pohádkovou svatbu, kterou máme začátkem srpna a splatíme ji jedním naším společným platem, pak chceme šetřit na rodinný dům, kterej si postavíme v okolí Chodova. Chceme ho postavit, zaplatit hotově a ještě aby nám něco zbylo. Pak se vrátíme natrvalo. Možná ještě našetříme na nějakej ten salon, kterej bych vedla, uvidíme....“

Samozřejmě jsem vypožorovala ekonomické zázemí rodin a na některé nejasnosti se optala. Zjistila jsem, že pan Jindřich W. a Jakub V. mají nádherné rodinné domy nebo spíše vily s několika koupelnami a ložnicemi a nedluží ani korunu bance. Není se čemu divit pan Jindřich W. se svěřil, že spolu s manželkou, která v Německu pracuje s ním, dají měsíčně dohromady okolo jednoho sta tisíce korun (v přepočtu).

Pokud se zaměřím na respondenta Jardu N. a jeho rodinu, jejich ekonomické zázemí je také velmi slušně zajištěno. Celá rodina chodí oblékaná ve značkovém oblečení, mají krásný, i když oproti výše zmíněným respondentům celkem malý rodinný domek přímo ve městě. Zařízení domu je na první pohled luxusnější nežli je v českých rodinách běžné.

Například respondent Martin V. a Lucka B. oba bydlí s rodiči, ale své ekonomické zázemí projevují zcela jinak, ať nákupem drahých aut, čtyřkolek či pěkných povrchních věcí, po kterých touží snad každý člověk.

Ekonomické motivy lze vyčíst i z tabulky (Opuštění vlasti) Jiřího Diamanta, kterou nalezneme v jeho publikaci (1995: 160-161):

	Typ 1.	Typ 2.
Možnost rozhodnutí	Dobrovolné z vlastního rozhodnutí	Dobrovolné z vlastního rozhodnutí
Motiv	Ekonomický	Ekonomický
Situace ve vlasti	nízká životní úroveň, nezaměstnanost	nevyhovující pracovní podmínky, malé možnosti vzdělání
Možnost návratu	Je	Je
Místo pobytu	Evropa, zámoří	Evropa, zámoří
Trvání pobytu	krátkodobé, dlouhodobé	krátkodobé, dlouhodobé
Cíl emigrace	zvýšení životní úrovně	kariéra, zlepšení kvalifikace
Název	emigrant, poloemigrant, přestěhovalec	emigrant, poloemigrant, přestěhovalec

Tabulka opuštění vlasti

Ondřej Kadlčák dělí své pracovní migranty na několik skupin, zajímavá je typologie z hlediska klasifikace respondentů na „šetřílky“ a „občasně si užívající“, kategorizace se dobře hodí do ekonomických faktorů. Kadlčákovo členění lze aplikovat i na dotazované, kteří jsou představiteli této práce (2008: 50):

„Ti, kteří se snaží vydělat peníze za každou cenu a snižují své životní náklady na minimum, tento druh migrantů častokrát žije jen prací, nakupuje nejlevnější potraviny, které by do zajista ve svém domovském prostředí nekupoval, nechodí za zábavou, necestují. Tento životní styl je silně psychicky náročný a častokrát si kvůli této askezi sáhne na dno svých možností. Tato skupina se etabluje hlavně z krátkodobých migrantů, kteří přicházejí do VB (Bristol) jen na dobu několika měsíců.“

Takto rozdělit pracující migranty, kteří se účastnili mého výzkumu mohou také, ovšem je nutné vypustit skupinu BLÍZKÉ migrace, která jezdí po práci domů, tedy nezůstává v zahraničí delší dobu na to, aby zde její zástupci nějak více rozhazovali.

Uvedené rozdělení se tedy bude týkat pouze dvou cílových skupin bádání a to STŘEDNÍ a VZDÁLENÉ migrace. Zástupce skupiny, jež si vyčlenil Ondřej Kadlčák jako ty, kteří se snaží vydělat co nejvíce peněz za minimální náklady mohou jmenovat z provedeného výzkumu také. Takovým životem se snažili žít např. respondenti Karel V. a Milan V., kteří spolu byli pracovně v USA, a u kterých jsem byla na měsíční návštěvě v srpnu. Zde jsem vypořizovala šetření v každé sféře života. Zmínění muži pracovali jen v noci, přes den bydleli v nejlevnějším apartmánu na ostrově. Zde panovala největší vedra z celého roku. Ač nejlevnější apartmán měl klimatizaci, nebyla

snad do příjezdu mých rodičů a mě a manželky Karla V. s dětmi nikdy puštěná. Pánové prostě šetřili. Když už jsme vedro fyzicky neunesli, nakonec se klimatizace pustila, ale běda, když se zapomněly zavřít hlavní dveře a „předražený“ chlad se začal měnit v nesnesitelné vedro.

Nadále šetřili na jídle a kupovala se maxi balení všeho za nejnižší možné ceny.

Dalším příkladem šetření za náklady, byli znovu Karel V. a Milan V., kteří jezdili každý večer do práce na kole, v každém počasí. Šetřili na benzínu, ale jen do té doby, než Karla srazilo auto a strávil skoro měsíc po nemocnicích, a protože byl v USA ilegálně, musel si ošetření platit sám, a jak je známo, to zrovna tam není levnou záležitostí. To jeho pobyt prodloužilo o několik měsíců, protože se chtěl vrátit domů s přesnou vydělanou částkou, kterou si ušetřil před odjezdem. V tomto případě si myslím sáhnul na dno svých možností, které zmiňoval Ondřej Kadlčák.

Dalšími zástupcem „šetřilků“ může být rodina Jindřicha W., ale jen v době, kdy žijí v Německu, kde pět dní bydlí v malém pronajatém bytečku. V Německu šetří, ovšem jakmile přijedou do Čech, kde vlastní velkou vilu, nijak se neomezují a vydělané peníze slouží k plnění jejich snů.

Ostatní respondenti splňují pravý opak této skupiny. Svě vydělané peníze si štědře užívají, ač mají také své vytyčené cíle, ale občas od nich upustí a zaplatí si pěknou dovolenou v Dominikánské republice nebo Paříži (respondentka Lenka G.) nebo procestují celé Švédsko Adriana K., nebo si plní své sny přímo v USA - Broňa V., který si zde koupil dům, jachtu, auta, motorky atd. Jiní si koupí luxusní auto jako Jindra W. nebo si zaplatí hezkou dovolenou jako Jakub V.

6.3.2 Pracovní faktory

Při zamyšlení, co mohlo respondenty donutit hledat práci mimo Českou republiku každého napadne nemožnost sehnat práci v blízkém okolí. Ať už se jednalo o nezaměstnanost, nebo snad o to, že nemohli respondenti práci pro kterou se vyučili. Jak píše Jitka Peterková (2006: 77):

„Osoba, která je bez práce, může migrovat do jiné země v naději, že najde práci.“

Avšak tento faktor byl z velké části vyvrácen, netvrdím, že na sto procent, někteří tento fakt také připustili, ale byla jich opravdu jen zanedbatelná část. Jednalo se jen o respondenty Jardu N. a Lucku B..

Ostatní práci měli, ač už vysněnou či nikoli, ale do zahraničí odešli pracovat jen kvůli vyšší platů, jak je již zmíněno výše.

Předpoklad nezaměstnanosti ve zdrojové zemi uvedla ve své práci i Kateřina Kuptíková, ovšem i u ní vyšla tato hypotéza naprázdno (2008: 10):

„Tento předpoklad však v případě dotazovaných respondentů nebyl splněn. Příčinou odchodu se nestala nezaměstnanost. Migranti neměli v České republice potíže s nalezením práce. Problémem se stala právě životní úroveň, se kterou nebyli spokojeni.“

Všichni respondenti měli svou práci v Čechách, ovšem vidina vyšších platů spolu s jinými faktory převládla a tak opustili práci ve své domovině a vydali se za lepšími možnostmi. Jitka Peterková (2006: 77):

„Na druhé straně osoba, která může mít dobrou práci, ale migruje, chce najít ještě lepší práci – práci s vyšším platem, práci v lepších podmínkách.“

Lepší podmínky se ve většině případů migrujících pracovníků nedají potvrdit, právě naopak. Spíše se jedná o horší podmínky nežli v Čechách, ale platové ohodnocení dělá své. Lidem v dnešní době určuje život mzdové ohodnocení a následné finanční zabezpečení. Zlepšení pracovních podmínek potvrzuje jen respondentka Lenka G., která pracuje jako kadeřnice ve Velké Británii, tedy své původní zaměstnání z Čech. Dále si na podmínky v zaměstnání také nestěžuje respondentka Adriana K., Jindra W., Jakub V. a Marta M.

Do určité doby si nestěžoval, ba naopak spokojen s podmínkami zaměstnání/podnikání byl Broňa V., u kterého je to však předpokládáno, vzhledem k tomu, že v USA se stal velmi významným podnikatelem. Ovšem spokojen byl jen do té doby, než ho vyhostili po třinácti letech zpět do České republiky kvůli ilegálnímu pobytu na území Spojených států amerických. Jak sám říká:

„Udělal jsem chybu, že jsem po třinácti letech požádal o zelenou kartu, tak přišli na to, že jsem tam byl ilegálně, ale to, že jsem z dvanácti let podnikání Státům zaplatil daně v závratné výši, nikoho nezajímalo, že jsem byl poctivý obchodník, kterej si vybudoval podnik z ničeho. Prostě mě deportovali jak největšího zločince z mého domova a zakázali mi vstup na území USA na několik let. Manželka s dětmi tam pár měsíců zůstala, rozprodala majetek, kterej jsme nabyli během těch let, co jsme tam žili, a přijela s dětmi následně do Čech.

S těmhle podmínkami práce jsem nebyl v USA spokojen, jinak si nemůžu na nic stěžovat.

Ovšem byrokracie tady (míní v České republice) je příšerná, to co slyším od svých známých, třeba jen o pitomý elektrice, že si museli sami zaplatit sto metrů vedení elektřinu k pozemku, aby vůbec nějakou měli, to je otřes, rozhodně v Čechách nezůstanu, tady mi přijdou podmínky k podnikání neskutečný.“

Pan Broňa V. nezůstal v Čechách ani půl roku, emigroval se svou ženou (Češkou) a dětmi do Austrálie, zda legálně či ilegálně dosud není známo. Důvodem migrace do země klokanů, jak sám respondent zmínil, byla hlavně česká byrokracie.

Zbylí respondenti si na podmínky práce v zahraničí stěžují, ovšem jedná se spíše o to, že jsou hodně „udřeni“, že nelze odpočívat, že prostě jedete - pracujete na sto padesát procent. Jaruška J. říká:

„Prostě jsme makaly od rána do večera, víc než zdejší Němky a stejně jsme měly míň než ony, ale stále víc peněz než za stejnou práci doma.

Dokonce jsem vyhrála soutěž v trhání řeřichy, byla jsem i v jejich místní televizi, vítěz měl tenkrát dostat snad tisíc marek a já to jako cizinka nedostala, ač jsem zde byla zaměstnána legálně. To byly špatný podmínky, ale pak musím říct, že jsem dostávala o několik desítek marek vyšší plat než ostatní a zaměstnavatel mi to vysvětlil tak, že mi přidává kvůli tomu, že mi nedali tu výhru. Tak aspoň takle byl hodný.“

Dále se vyskytly stížnosti na špatné zacházení se zahraničními zaměstnanci. Například Jitka T. se zmiňuje i o ponižování:

„Jednají tam s námi jak s póvlem, říkají třeba, ty jsi Češka, tak do toho nemáš co mluvit, ty to stejně nemůžeš vědět. Češi jsou hloupi.“

Ovšem ti, co jsou zaměstnání v zemi legálně, což se týká respondentů pracujících v Německu, zde mají vyřízeno mnohem lepší sociální a zdravotní zabezpečení než v Čechách. Dále ještě důchodové připojištění a spoření. To může být pro každého velkou výhodou.

6.3.3 Ideové faktory

Co se týče ideových faktorů plně souhlasím s charakteristikou Kateřiny Kuptíkové, která je popisuje takto (2008: 16):

„Motivy ideové představovaly možnost sebeuplatnění, zdokonalení se v anglickém jazyce a seznámení se s odlišnou kulturou. Vidina lepšího postavení a možnost posunout svou kariéru byla cílem těch, které jsem zařadila do skupiny s ideovým motivem. Díky získaným znalostem, zkušenostem a vzdělání mají větší možnosti uplatnění na trhu práce. S dobrým pracovním postavením se pojí i vyšší platové ohodnocení. Ideové motivy jsou spojeny s migrantovou potřebou ekonomického zabezpečení.“

Jak už jsem zmínila dříve, u všech respondentů hrál hlavní roli důvodu migrace ekonomický faktor, ale jako sekundární (ideové) faktory, které však z ekonomických vycházejí, mohu nadále jmenovat například lepší uplatnění v budoucím zaměstnání v České republice. Toto uplatnění se pojí se sebezdokonalením osoby, jak po jazykové stránce, tak po stránce získaných zkušeností a znalostí ze světa. Všechny zmiňované ideové důvody lze nazvat jako faktory „pull“ teorie – táhnou Čechy ven z domoviny do zahraničí.

Ideové faktory lze spatřit u respondentky Adriany K., která ve Švédsku zdokonaluje svou jazykovou zkušenost, znalost kulturního prostředí Švédska a

předpokládá, že se po návratu do Čech uplatní na vyšším pracovním postu díky svým získaným mnohačetným zkušenostem a znalostem. S vyšším postem se samozřejmě pojí také dobré platové ohodnocení.

„Už umím celkem slušně švédsky, často se tu mluví anglicky, což zvládám snad už líp než češtinu, tak myslím, že mi to v budoucnu přinese lepší platové ohodnocení díky zkušenostem, které zde mám.“

Podobné ideové představy o zlepšení jazyka měli i respondenti Karel V. a Lucka B. Vylepšení jazykových schopností jim pomůže v České republice sehnat lepší práci. Posuďte sami, zda si pomohli. Lucka B. pracuje jako prodavačka oděvů, což je celkem úspěch vzhledem k tomu, že dokončila jen základní školu. Osobně znám mnoho prodavaček s maturitou. K této práci jí dopomohla alespoň základní znalost německého jazyka.

Pan Karel V. po návratu z USA chvíli zastával práci hlídače v bance, pak vystudoval policejní školu a nyní je z něj uniformovaný důstojník Státní policie. K tomuto zaměstnání však angličtina nutná nebyla.

Ovšem všeobecně se dá říci, že všichni respondenti, ač se nerozhodli migrovat za prací čistě z ideových důvodů, jsou těmito faktory silně ovlivněni, ač si to neuvědomují. Jistě získávají zásadní životní zkušenosti do své budoucnosti, které jim určitě pozitivně ovlivní život.

6.3.4 Rodinné faktory

Dalšími činiteli, které pomůžou jedinci rozhodnout se pro pracovní migraci jsou rodinné faktory. Ty samozřejmě také vychází z prvně jmenovaných faktorů ekonomických, dá se říci, že ekonomické faktory jsou hlavním a silně motivujícím důvodem, ale předchází jim důvody rodinné. Jak Kateřina Kuptíková říká (2008: 18):

„Posilování rodinných vazeb bylo vždy jedním ze základních lidských motivů. Lidé se nacházejí v ohrožení díky různým rizikům. Cítí se v ohrožení, jak pokud jde o ohrožení individua, tak pokud jde o „jeho“ společenství, například rodinu. Respondenti, kteří se rozhodli

odejít a žít v zahraničí, tak učinili dobrovolně a hlavně kvůli své rodině.“

Mnoho respondentů jako důvod migrace uvedlo vysoké finanční ohodnocení v hostitelské zemi, ovšem po podrobném přeptání jsem zjistila i rodinné důvody. Respondenti uváděli, že se rodina dostala do finanční tísně a tak jim rozhodnutí pracovat v zahraničí netrvalo dlouho. Jmenovat mohu tyto respondenty: Karel V., Tomáš F. a Jaruška J. Za všechny budu citovat poslední jmenovanou, která vypověděla:

„Musela jsem jít pracovat do zahraničí, alespoň na nějaký čas, protože manžel začal podnikat ve stavebnictví a nějak to nešlo a my se dostali do finanční tísně, nemohli jsme splácet leasing na auto a hrozilo, že nám ho zabaví, takže někdo musel jít narychlo vydělat peníze.“

Jak Jitka Peterková o těchto lidech píše (2006: 75):

„Někteří lidé se chtějí obětovat pro druhé – pro rodinu.“

Několik respondentů dokonce uvedlo jako sekundární důvod k migraci útěk od problémů, což potvrzuje i Ondřej Kadlčák (2008: 48):

„Nemalou měrou jsou zastoupeny „push“ faktory, které se týkají „útěků od problémů“, tím nemám na mysli ekonomické problémy, ale spíše sociální a osobní. Problémy v partnerství, v rodině, s kamarády, do jisté míry je u určité skupiny migrantů znakem alibistického chování, kdy problémy doma i své, řeší útekem do zahraničí.“

Útekem za ziskem se snažil problém v manželství vyřešit Milan V., který, jak už bylo řečeno, vyrazil na roční pracovní pobyt do USA.

Další, kdo řešily své problémy v rodině útekem, byly slečny Adriana K. a Lenka G. Obě jsou to mladé ženy, které měly problémy s rodiči. Lenka G. hovoří takto:

„Rodiče se rozvedli a táta začal hodně pít a i když byli rodiče rozvedení bydleli jsme stále ve stejném společném bytě, bylo to na zblbnutí. Určitě mi to pomohlo, to zmizet z domova. Taky to pomohlo mamce, pomohla jsem jí našetřit na nový byt.“

Zatímco Adriana K. měla problém se svou útlocitnou matkou, která ji hlídala na každém kroku. Neustálé hádky byly unavující pro obě, toto řešení se zdá prozatím vhodné.

6.4 Vliv migrace na rodinný život

Migrace má velmi velký vliv na rodinný život. Migrace zcela změní celý životní styl člověka a samozřejmě celé rodiny. Jiří Diamant o migraci a jejím vlivu na jedince hovoří takto (1995: 15):

„Emigrovat znamená změnit dosavadní styl života, opustit své zaměstnání a rezignovat na postavení v práci, zrušit přčetné mezilidské vztahy (opustit blízké, přátele a známé), opustit vlast, kulturní hodnoty.

Emigrace je závažné životní rozhodnutí, jež vyžaduje značnou dávku odpovědnosti za další život vlastní a těch nejbližších.“

Jmenované změny však nelze aplikovat na všechny uvedené typy migrace. Záleží na druhu migrace. Jiří Diamant hovoří převážně o třetí skupině zmíněné již v počátku práce -VZDÁLENÁ migrace. Ovšem některé změny se pojí i se zbývajícími dvěma typy migrace (STŘEDNÍ, BLÍZKÁ), příkladem může být přetrhání společenských vztahů v dosavadní práci, určitá ztráta jiných mezilidských vztahů – migrující pracovníci již nemají tolik času na své přátele a známé.

Opuštění nebo neustálé opouštění vlasti patří bezesporu k závažným zážitkům životním (life events), jež dlouhodobě, či natrvalo poznamenávají život jedince, jeho okolí a mnohdy i jeho rodiny a potomků (cf. Diamant 1995).

Ve všech uvedených migračních skupinách může tento jev (migrace) vést až k rozpadu rodiny, dále ztrátě autority u vlastních dětí či životního partnera, ale na druhé straně také k upevnění rodinných a manželských vztahů.

V podkapitole „Vliv migrace na rodinný život“ se budou tedy řešit otázky - kdo z rodiny nejčastěji migruje a v jakém věku, co způsobuje absence migrujícího člena v rodině, jak samotná migrace změnila, ovlivnila rodinný způsob života (na příkladech slavení tradičních svátků) a v neposlední řadě, jak je migrace Chodováků vnímána jejich okolím – jak se změnilo vztahy s širší rodinou, přáteli, známými či sousedy.

6.4.1 Který člen rodiny nejčastěji migruje a v jakém věku

Nedá se jasně určit, zda více za prací migrují muži nebo ženy. V provedeném bádání bylo zastoupení obou pohlaví celkem vyrovnáno (8 mužů vs. 7 žen).

Ovšem pokud se zaměříme na matky, otce a děti, již se nám poměr skupin značně rozchází. Matky, které se rozhodly žít rodinu ze zahraničí, jsou zde zastoupeny v počtu 3 respondentek. Všechny účastnice výzkumu byly nebo nadále jsou součástí skupin BLÍZKÉ a STŘEDNÍ migrace. Ani jedna neodjela pracovat do zahraničí na delší dobu dvou měsíců. U většiny z nich je identické, že začaly v zahraničí pracovat až po tom, co děti byly celkem samostatné, pro ženu to znamená – děti začaly navštěvovat střední školu. Jen jednu výjimku tvořila Jaruška J., která šla pracovat do zahraničí, i když měla doma jedno odrostlé dítě a jedno celkem ještě v raném věku. Jak už jednou bylo zmíněno v předešlé části práce, její rodina se dostala do finančních potíží, tak se někdo pro rodinu obětovat musel, aby si udrželi svůj zavedený životní standart.

Otcové mezi respondenty byli největší zastoupenou skupinou a to 7 dotazovanými. U otců již nebyl tak důležitý věk jejich dítěte, je všeobecně známo, že dítě je obvykle více fixováno na matku, a poněvadž již od pradávných dob platí, že muž by měl být živitelem rodiny, odchází muži - otci za prací do zahraničí častěji nežli ženy. Dokonce jsou zde zastoupeni i tři respondenti ze třetí skupiny migrace VZDÁLENÉ, kde je většinou předpoklad věkově mladšího člověka, který je zcela bez závazků. Tímto provedeným výzkumem vyvracím psaný názor Jitky Peterkové (2006: 76) že:

„Je všeobecně známo, že o práci v zahraničí mají převážně zájem mladí lidé. Podle mého názoru stále platí pravidlo, že s přibývajícím věkem sklon k migraci klesá aneb „starého psa novým kouskům nenaučíš. Podle mých zkušeností uvažují o migraci za prací lidé do třiceti let, kteří jsou svobodní a bez závazků.“

Poslední zastoupenou skupinou členů rodiny jsou děti od rodičů. Ty byly prezentovány v počtu 4 respondentek a 1 respondenta. Dvě z respondentek jsou představitelkami VZDÁLENÉ migrace, u nichž platí právě to pravidlo, že mají věk do třiceti let, jsou svobodné, bezdětné a tedy bez závazků. Pro zbylé informátorky a informátora, kteří jsou zastoupeni skupinou STŘEDNÍ migrace, platí stejná pravidla jako pro zástupkyně VZDÁLENÉ migrace. Nelze však říci, že jsou obě zastoupené skupiny (STŘEDNÍ, VZDÁLENÁ) zcela bez závazků, všechny dotazované „dětí“ se shodly na tom, že mají určité závazky vůči rodičům.

Veškeré počty respondentů v zastoupení matek, otců a „dětí“ jsou patrné a přehledné v tabulce níže:

	Matky	Otcové	"Děti"
BLÍZKÁ migrace	2	2	1
STŘEDNÍ migrace	1	2	2
VZDÁLENÁ migrace	0	3	2

Tabulka počtu matek, otců a „dětí“ v rámci zkoumané skupiny

Co se týká věku migrantů, dá se říci, že převažují pracující středního věku nad právě dostudovanými mladými lidmi. Tím tedy výzkum nepotvrzuje slova Jiřího Diamanta, který ve své knize píše (1995: 17):

„Čím starší je jedinec, tím nesnadněji se zbavuje pout k prostředí, z něhož přišel.“

Věk respondentů se neshoduje s výše zmíněným názorem Jitky Peterkové ani s tvrzením Jiřího Diamanta. Zmínění autoři tvrdí, že migraci podstupují věkově mladší lidé, zatímco provedený výzkum zjistil, že pracovní migraci vykonávají převážně jedinci středního věku. Průměrný věk respondentů, kteří se účastnili výzkumu, je bezmála čtyřicet let (viz. Tabulka průměrného věku dotazovaných pracujících migrantů, která je uvedena níže).

	Průměrný věk migrantů
BLÍZKÁ migrace	44,8 let
STŘEDNÍ migrace	37,6 let
VZDÁLENÁ migrace	37,4 let
DOHROMADY	39,9 let

Tabulka průměrného věku dotazovaných pracujících migrantů

6.4.2 Absence člena v rodině

Jiří Diamant ve své knize píše, že se různí autoři shodují na tom, že migrace je stresovou situací, která přináší dlouhodobou zátěž jedinci v souvislosti se složitým procesem přizpůsobování se (cf. Diamant).

Situace stresové se však netýkají jen samotného jedince, ale i celé jeho blízké rodiny. Při pracovní migraci člena rodiny se nemusí přizpůsobovat jen migrující osoba, ale přizpůsobuje se celá jeho rodina. Absence člena v rodině je jistě jeden z největších migračních stresových vlivů - chybějící člen v rodině je nejvíce patrný u dětí. Tím myslím děti rodičů, kteří migrují za prací a je jedno, zda se jedná o otce či matku.

Jako první rozebereme migraci matky a její dočasné absence v rodině. V provedeném výzkumu se v otázce matčiny migrace jednalo vždy již o samostatné skoro dospělé děti, ale žijící ve stejné domácnosti s rodiči. Ač již děti byly skoro dospělými jedinci, matky dojížděly denně za prací (jednalo se o první zmíněnou skupinu BLÍZKOU migraci) a tedy každé odpoledne byly doma (popřípadě dva dny byly na dvanáct hodin v práci – odjížděly brzy ráno, vracely se pozdě v noci - ale pak jsou celé dva dny doma). Vždy tedy byly schopné plnohodnotně vést domácnost a opečovávat své skoro dospělé ratolesti.

Jen v již zmíněném případě Jarušky J. byla vykonávána migrace druhého typu (STŘEDNÍ migrace), vracela se tedy pouze na víkendy domů, jinak trávila pracovní dny v Německu a vydělávala peníze pro hladký chod rodiny. V tomto případě zde byly zastoupeny i děti v ranném věku, dcera sice byla v prvním ročníku střední školy, ale syn byl ještě na prvním stupni základní školy, tedy celkem malý na to, aby přišel o matčinu každodenní pozornost. Matku musel zastoupit otec rodiny. Jaruška J. říká:

„Bylo to těžký, Béd'a byl ještě tak maličkej, nechápal proč mě ztrácí. Snažila jsem se mu ob den volat, aby aspoň věděl, že na něj nezapomínám, dokonce jsme si často psali s dětmi dopisy. Za každěj kterej napsali oni mě, jsem jim poslala v dalším mém odměnu 10 marek.

Naštěstí jsem zde pracovala jen půl roku, pak se zase vše vrátilo do starých kolejí, našla jsem si práci v Čechách. V zahraničí později začal taky pracovat můj muž – dělal v Německu.“

Matky tedy ve většině případů své pracovní migrace přizpůsobily zcela rodině. Jejich život se od ostatních matek liší jen v tom, že pokaždé se z práce vrací jen o cca hodinu až dvě později, než kdyby pracovaly v Čechách. Podílejí se tedy na denních radostech i starostech.

Mezi otci jsou 2 respondenti, kteří dojíždějí do zahraničí běžně denně.

U respondentů, jak matek tak otců, kteří náleží do skupiny BLÍZKÉ migrace je tedy typické, že jejich absence v rodině není patrná.

Rozdíl však lze sledovat u otců druhé a třetí skupiny migrace (STŘEDNÍ a VZDÁLENÁ). Nejmarkantnější je absence otců, kteří za prací migrovali na více jak několik měsíců. Zástupci této migrace jsou tři muži od rodin, kteří odešli za prací za oceán do USA. Vzhledem k tomu, že zmizeli zcela ze životů svých rodinných příslušníků, měl u nich tento zásah největší rozsah. Tím, že odešel z rodiny mužský prvek, dětem často chyběl vzor otce. Budeme se věnovat podrobně každému respondentovi zvlášť. Jako první rozebereme Milana V., který v době svého odjezdu měl sedmiletého syna. V zámoří pracoval něco málo přes rok. Jak sám hovoří o své otcovské roli po návratu:

„Ze začátku jsem cejtíl takovou tu, teď nevím, jak to říct, asi ostražitost od syna. Možná stydlivost, jenže furt to bylo osmileté dítě, které jsem si zvládl za několik dní získat.

Dopisy jsem mu psal, občas i jsem s ním telefonem mluvil, ale zas tak častý to nebylo. Asi na mě nezapomněl, to bych neřek, ale asi už nevěděl, jak se k tátovi může chovat.

Samozřejmě se chtěl taky vzteknout přede mnou, prostě mě zkoušel, co vydržím, musel jsem si zase získat respekt.“

Respondent Karel V. při svém odjezdu měl osmiletou dceru a ročního synka. Domů se vrátil po roce a dvou měsících. O vztazích s dětmi po svém návratu hovoří takto:

„Děti s manželkou za mnou na měsíc po půl roce (Karlova pobytu) byly ve Státech na návštěvě, takže jsem s nimi zase neztratil na dlouho kontakt. Jenže u ročního dítěte vypadnete ze života rychle. Srandovní bylo, že jsem po návratu byl pro kluka dědou – protože neznal jiného

mužského v rodině. Dědo mi říkal snad měsíc, než si zvykl na to, že jsem táta. S dcerou nebyly žádné výjimečnosti.“

Pan Broňa V. přiznává jistou míru odcizení od svého dítěte. Má syna, kterému v době jeho odjezdu byly čtyři roky. Opět zde respondent zmiňuje spíše stydlivost, která pomocí dětské zvědavosti brzy polevila. Syna neviděl rok, pak přestěhoval celou svou rodinu do USA, protože zde začínal podnikat. V tomto případě lze sledovat jev, který již byl zmíněn na počátku práce, jedná se o Demuthovu dělbu dobrovolné migrace, kterou rozčlenil na několik typů. Na uvedený případ je možno aplikovat Demuthovu tzv. řetězovou migraci, která byla podniknuta za účelem sloučení rodiny.

Všichni respondenti z USA zachovávali alespoň minimalistické styky s rodinou pomocí telefonu (což nebylo příliš častou událostí, kvůli vysoké ceně zaoceánského a mezikontinentálního spojení), nadále udržovali čilé písemné kontakty (psali si časté dopisy). Prostřednictvím jmenovaných dvou spojení se snažili jednotliví členové rodin posílit své partnerské a rodičovské vztahy.

Následuje rozbor situace otců ze skupiny STŘEDNÍ migrace - její zástupci (Jindřich W. a Jakub W.). Jindřich W. začal migrovat až po tom, co v rodině odrostli oba synové. Staršímu z nich bylo 18 let, mladšímu necelých 17 let. Po tom co oba dokončili své učňovské školy, začíná migrovat do Německa i matka. Vzhledem k tomu, že oba již byli na prahu dospělosti, zde se vztahy mezi otcem a syny nezhoršily, spíše podle slov pana Jindřicha W.:

„Ten starší už měl školu hotovou, mladšímu scházel rok, oba byli bezproblémoví. Ten starší už skoro ani nebydlel doma, ale u rodičů své přítelkyně, takže tam už tátova výchova nebyla nutná, u mladšího vlastně taky ne, to zvládla manželka. Neproběhlo žádné odcizení, to ne, prostě už nepotřebovali vychovávat, ale jen občas poradit.“

U Jakuba W. však vztahy mají zcela jiný průběh:

„Mám dva syny (desetiletého a osmiletého). Ten mladší trpí nadměrnou hyperaktivitou, což znamená, že hodně zlobí. Je pravdou, že tím jak nejsem často doma, moc si ze mě ani jeden nedělá, prostě mě neposlechnou. Já něco řeknu a neděje se nic, řekne to manželka a

najednou jsou jak beránci. Je pravda, že když jsem na víkendy doma, nechci na ně jen rvát, tak se snažím být hodnej.“

U dotazovaného Jakuba je možné vypořádat jistý důsledek jeho absence v rodinném životě – ztráta autority. Otec už není tou autoritativní postavou v rodině, je jí matka, otec zde hraje spíše postavu víkendového kamaráda, který nekřičí a nenadává.

Pokud se zaměříme na migrující „děti“¹, ty příliš rodinný život nemění, rodiče vždy počítali s tím, že jejich dítě dospěje a začne se osamostatňovat. Pro rodiče možná byl jen šok, že to lze provést v takové rychlosti, hned po škole. Zde chybějící člen není natolik patrný jako v prvních uvedených případech - absence matky a otce. Jedinou situací, kdy v rodině byla absence „dítěte“ patrná je u respondentky Adriany K., která vypověděla:

„Dá se říct, že po tom, co jsem odešla pracovat do Švédska se vztahy s mámou a mnou velmi změnily, už se tolik nehádáme jako dřív – jeto lepší, a myslím, že se ani s tátou tolik nehádají, stejně se vždycky hádali kvůli mně. Vztahy v rodině jsou teď klidnější, když přijedu na návštěvu domů, jsme v pohodě.“

U Adrianiny rodiny je její absence pozitivním prvkem pro život, jak matky tak otce a v neposlední řadě dotazované samotné. Pokud se dá respondentčině výpovědi zcela věřit.

Nyní jsme nahlíželi na rodinu z pohledu matky, otce a dítěte, ale ještě nám schází pohled manžela a manželky. Díky práci v zahraničí se jistě změnil jejich dosavadní manželské soužití. V některých případech změna byla pozitivní, v některých negativní.

Jak již bylo řečeno z pohledu matek, otců a dětí u respondentů patřící do skupiny BLÍZKÉ migrace je charakteristické, že jejich nepřítomnost v rodině není zřejmá. To samozřejmě platí i z hlediska manžela a manželky. Jednoduše jsou každodenní součástí familiárního života.

Manželský život však prochází těžkou zkouškou u pracovníků, kteří migrují na delší dobu dvou měsíců (VZDÁLENÁ migrace). Manželé jsou odloučeni na několik

¹ jsou sice dospělými jedinci, ale nadále spadají do kategorie dětí v definici nukleární rodiny a stále žijí u rodičů

měsíců až let a jsou zcela osamoceni. Respondenti Karel V. a Broňa V. se shodli, že pracovní migrace pro jejich manželství byla těžkou zkouškou, kterou však zdárně zvládli a jsou přesvědčeni, že je již nic horšího v manželském svazku nemůže překvapit.

Ovšem Milan V. se s manželkou silně odcizili:

„Snažili jsme se ještě spolu vydržet rok a něco, ale prostě jsme zjistili, že můžeme žít bez sebe a že ten život je možná lehčí a lepší. Dohodli jsme se na rozvodu.

Nevim, jestli bychom se rozvedli, kdybych nejel do Ameriky, třeba jo, třeba ne. Já fakt nevím.“

Respondenti pan Jindřich W. a paní Jitka T. vypovídají, že po tom, co začali spolu s nimi migrovat jejich protějšky, je jejich vztah bez chyby. Jitka T.:

„Ne, nelezeme si na nervy. Trávíme spolu většinu času v práci, doma, ale nehádáme se, je to klídek. Jsme rádi spolu.“

Idylu pozitivního vlivu pracovní migrace na manželství nadále potvrzuje Jakub W., který hovořil v tom smyslu, že víkendové návštěvy u manželky mají své velké kouzlo - jsou si vzácnější:

„Vždycky se na sebe hrozně těšíme. Jiní lidi, i když pracují v Čechách se taky moc nevidí, nějakou tu hodinku večer a někdy ani to ne, když dělají na směny. To my máme zaručený společný víkendy a kousek pátku, když zvládnou přijet dřív. Myslím, že je to tak na stejno s některýma jinýma rodinama.“

Největší zásah do rodičovských a manželských vztahů má tedy migrace VZDÁLENÁ, kdy je jedinec odříznut od rodiny na několik dlouhých měsíců. Kontakty s rodinou udržuje jen telefonicky či psaním dopisů, zatímco zástupci zbylých dvou migračních skupin (STŘEDNÍ a BLÍZKÁ) mají osobní kontakt s rodinou v pravidelných intervalech.

6.4.3 Jak je rodina ze zahraničí podporována

Už zpočátku praktické části práce bylo řečeno, že členové jednotlivých rodin migrují za zaměstnáním hlavně z ekonomických důvodů – snaží se rodinu podpořit a dosáhnout jistých cílů, které lze ve většině situací nazvat rodinnými (majetkové zabezpečení, rodinný automobil, zabezpečení vzdělání pro děti, podpora rodiny atd.), pak jsou sny osobní, ale ty spíše spadají k „dětským“² pracovním migrantům (ovšem zde také nalezneme postavení domu, pořízení vozu, ale i hezké oblečení, dovolené atd.).

Respondenti, kteří dojíždějí nebo dojížděli v pravidelných intervalech domů, vozí nebo vozili finanční prostředky běžnou cestou. Člen rodič podporuje celou rodinu, pomocí vydělaných peněz si mnoho respondentů financovalo bydlení v rodinných domech, koupili si nový vůz, nadále se starají o oblečení rodiny - rozhodně vždy značkové. Dále rodiče podporují své děti na škole, respondentka Jitka T. hovoří:

„To víš z vlastní zkušenosti - vysoká škola leze do peněz, a když máš v rodině vysokoškoláky dva, musíme to nějak platit.“

Respondenti, kteří pracovali za oceánem, posílali domů dolary bankovními převody. Každý měsíc přišla na účet manželkám hotovost až z Ameriky.

Rodiče, kteří jsou zaměstnáni v zahraničí to dělají hlavně z důvodu, aby pro svou rodinu zabezpečili pohodlné žití. Ovšem proto migruje za prací i mnoho „dětí“ z rodinného života. Například Lenka G., Martin V. či Marta M. ze zahraničí podporují své rodiče každoměsíčním převodem financí na jejich účet. Vypomáhají rodičům v tom, aby si mohli žít lépe a vracejí jim tak jejich péči a starost, kterou jim rodiče věnovali, když byli malí. Díky Lence G. se její matka mohla odstěhovat od svého bývalého manžela a pořídit si vlastní byt.

Marta M., Martin V. i Lenka G. (která je sice zástupkyní vzdálené migrace, ovšem navštěvuje Českou republiku tak čtyřikrát do roka) při svých pravidelných intervalech návratů přivážejí rodičům také mnoho rozličných druhů zboží, které v zahraničí nakoupili.

Lenka G. o materiální výpomoci rozpráví takto:

² jsou sice dospělými jedinci, ale nadále spadají do kategorie dětí v definici nukleární rodiny a stále žijí u rodičů

„Pokaždý, když jedu na návštěvu domů, přivezu mamce plno oblečení a doplňků, v Anglii je to strašně levný.“

Zatímco Martin s Martou hovořili o dovozu různých potravin a kosmetických výrobků, které se vyplatí koupit v Německu více než v Čechách.

Jak je z uvedených příkladů patrné, podporovat rodinu lze jak pomocí finančních injekcí, tak dovážením levných věcí a potravin ze zahraničí.

6.4.4 Vliv migrace na rodinu (na příkladě tradičních oslav)

Diamant hovoří o tom, že k prostředí člověka patří kultura, tradice a zvyky, jimž byl dlouhou dobu jedinec vystavován (cf. Diamant 1995).

Migrace má velký vliv na prostředí člověka a může se stát, že pokud je pracovník v zahraničí po určitou dobu vystavován cizímu prostředí, které je zcela odlišné, může se jedinec na toto prostředí zčásti adaptovat, popřípadě přijmout jen určité prvky zahraničního lidského prostředí.

Tato podkapitola se věnuje vlivu, popřípadě změně rodinného prostředí při tradičních oslavách různých svátků. Kateřina Kuptíková o oslavě svátků ve své práci píše (2008: 41):

„Instituce svátků je zavedena v různé podobě ve všech známých kulturách. Různé kultury se liší tím, jsou-li svátky soustředěny do určitého období, či jsou-li periodicky rozloženy v průběhu roku (Keller 1997: 137). Je třeba dodat, že svátky jsou v různých kulturách slaveny také odlišně. Tradice svátků vychází z jejich zvyků.“

Respondenti této práce byli pomocí pokládaných otázek výzkumníci naváděni k popisu změn, hlavně k popisu transformací těch větších a nejznámějších svátků (jako jsou Vánoce, Velikonoce aj.).

Dotazovaní z první a druhé migrační skupiny (BLÍZKÁ a STŘEDNÍ) vypověděli, že své zvyky zcela jistě nezměnili a dodržují je zcela přesně jako před začátkem pracovní migrace. Tomáš F. například vypověděl:

„Velikonoce ani Vánoce jinak neslavíme.“

Ani nějaké tradiční německé svátky. Mají jich sice víc než my, třeba teď byl den otců, to byla v restauraci sláva, ale u nás - ani v rodině to nějak nebereme. Nejsme na tyhle oslavy zvyklí. Tenhle svátek jsme letos oslavili pracovně, s rodinou vůbec a ani nás to nikdy nenapadlo.“

Podobně odpověděli i ostatní respondenti. Z čehož je patrné, že u těchto dvou skupin není zřejmý vliv jiného, v těchto případech německého, prostředí vůbec znát. Je to možná tím, že respondenti v německé atmosféře netráví většinu svého volného času, pouze dobu pracovní.

Ovšem u pracovních migrantů VZDÁLENÉ migrace je vliv zahraničního prostředí podstatně větší a v určitých případech lze zřetelně znát.

U Milana V. a Lenky G. neproběhl žádný zásadní zvrát ve slavení svátků, ale třeba u pana Broni V. byla změna obrovskou záležitostí. Celá rodina se adaptovala na americké zvyky. Vánoce slaví podle americké tradice, až na to, že k večeři není krocan, ale ryba, řízek a bramborový salát. Stejnou změnou prošly veškeré svátky, na které byla rodina Broni zvyklá, navíc přibyly nové tradice. Například Halloween, který je spíše svátkem dětí.

Ostatní respondenti (Karel V. a Adriana K.) z probírané skupiny byly ovlivněni svou migrací jen okrajově.

Karel V. po svém návratu ze Spojených států, převzal a aplikoval na svou rodinu několik nových svátečních tradic. V Karlově rodině se začal spolu se dnem dušiček slavit Halloween. V období svátku duchů má celá respondentova rodina nazdoben dům ve smyslu amerického svátku. Mají všude dýně, sice umělé, které už v dnešní době lze velmi snadno sehnat i v České republice. Nenaplnují ale americké dětské chození a koledování dobrot po domech, v Chodově by toho stejně moc od sousedů nezískali.

U rodiny Karla V. lze pozorovat také přítomnost Santa Clause ve výzdobě domu o Vánocích, ale to už v dnešní době není nic zvláštního. Mnoho rodin zapuzuje českého Ježíška a do oken si větší šplhajícího pána s bílým plnovousem v červeném hábitu.

Velikonoce probíhají u zmíněného informátora a jeho rodiny zcela po české tradici, při tomto svátku se americké prostředí na rodinných zvycích neprojevalo.

Poslední zástupkyní VZDÁLENÉ migrace je Adriana K., kterou ovlivnilo prostředí švédské konstituční monarchie jen na dobu určitou. O švédských tradicích vypověděla toto:

„Ve Švédsku se slaví většina svátků (Vánoce, Velikonoce a třeba midsomar aj.) tak, že se celá rozšířená rodina sleze a společně jí. Většinou se jí pořád ty samý jídla (ryby, krevety, meatballs, švédský pečivo...), kterých je hodně na jednom stole (smårgasbord), z kterého si všichni nabíraj. Na Vánoce by sis měla nabrat 7krát (ale to se nedá). Pije se glög, něco jako svařák. Líbí se mi ta rodinná atmosféra, teď žiju tady, tak to tak všechno slavim, ale kdybych se odstěhovala zpátky nebo do jinýho státu, tak bych určitě švédský svátky neslavila, pokud bych nebyla v nějaký švédský komunitě. Líbí se mi naše tradice.“

Dokud bude Adriana K. pracovat a bydlet ve Švédsku bude udržovat švédské tradice, je otázkou, zda jí prostředí slavení švédských svátků ovlivní nebo ne, to se nyní nelze říci najisto. Vliv migrace bude patrný až po Adrianině návratu domů.

Pokud to nyní shrnu, vliv jiného (zahraničního) prostředí na pracovní migranty není natolik silný, ovlivnil jen minimum respondentů a jejich rodin. Patrně proto, že migrace netrvala déle než několik let.

6.4.5 Rodina VS. okolí (širší rodina, přátelé, známí či sousedi)

Ladislav Holý ve své knize mluví o materializaci života Čechů v komunistickém období. Materializace obyvatel však platí i pro pracovní migranti v dnešní demokratické době, zahraniční pracovníci se opravdu snaží co nejvíce zabezpečit, jak z materiální, tak finanční stránky života, což již bylo dokázáno v předešlé části práce. Fakt, že někteří si občané města Chodova právě díky práci v zahraničí výrazně polepšili ve všech sférách života, vyvolává u některých jim blízkých osob pocity pro Čechy běžné – závist. Ladislav Holý potvrzuje fenomén „závistivosti“ u Čechů ve třetí části jeho práce, kde se snaží vytvořit stereotypy národních charakterů (cf. Holý 2001).

Závist spoluobčanů prokazuje i Jiří Diamant, který píše (1995: 177):

„Množily se zkušenosti migrantů, kteří opakovaně navštěvovali svou starou vlast, a vypovídali po návratu o tom, jak byli vystavováni

nevlídným poznámkám, závisti a zlovůli některých dřívějších spoluobčanů.

Často slyšeli názory, že migranti jsou zbohatlíci a lidé vysloveně materialističtí.“

O závisti hovořilo mnoho respondentů, dá se říct, že se s touto charakterovou vlastností českého národa setkal snad každý. Všichni se shodli hlavně na sousedské závistivosti. Jitka T. o tom hovořila takto:

„To, že pracujeme s manželem oba v Německu, slyšíme ze všech stran, občas to zamrzí. Je to od sousedů běžné, ale častější už to začíná být od známých. To neustále slyšíte – já vy máte nový to a nový to – no jo vždyť vy jste v balíku, vždyť vy makáte v tom Německu! Když to pak slyšíte ze všech stran je to hrůza. Tak co? Oni přece taky můžou pracovat mimo Čechy! My si ty peníze odpracujem stejně jako oni tady, možná i víc než oni“

Sousedskou závist uvedl každý respondent, odpovědi byly ve stejném smyslu jako citace Jitky T, která je výše. Nejčastěji je předmětem závisti dům, auto atd., prostě materiální složka života respondentů, kterou si pořídili z tvrdé práce v zahraničí.

U závisti přátel a rodiny se názory rozcházel, ale převažovaly odpovědi, že rodina a přátelé vědí, že peníze ze zahraničí jsou těžce vydřené a na úkor rodinného života.

Mnoho dotazovaných hovořilo o tom, že své děti varovali před tím, aby se nikdy nepovyšovaly nad jiné děti (ač sousedů nebo příbuzných), které nemají natolik dobře zajištěné finanční zázemí rodiny. To potvrzuje respondentka Jaruška J.:

„Varovali jsme s manželem děti, že se nikdy nesmějí povyšovat nad ostatní jen kvůli tomu, že si můžeme koupit co chceme, dokonce jsme kamarádce naší dcery vozili nějaký novinky, co tenkrát v Německu byly a u nás ještě nebyly k dostání, třeba walkmana na kazety jsme kupovali ve dvou provedeních.“

V předešlé citaci je příklad, že pracující v zahraničí nejsou lakotní. Mnoho respondentů přiznalo, že když mohou, koupí nějaké ty dobroty nebo předměty pro radost ostatním dětem (od sousedů nebo příbuzných), se kterými si jejich ratolesti rádi hrají. Jakub W. o tom hovoří takto:

„Kolikrát jsem přivezl několik balíčků bonbónů nebo čokolád navíc a moje děti se podělily se svými kamarády.“

Slova Jakuba W. dotvrzuje i Jarda N., který vypověděl:

„Když jsme jezdili na výlety do Německa, brali jsme s rodinou i kamarádku mých dcer, pokud se něco kupovalo našim holkám, jejich kamarádce jsme to koupili také, samozřejmě to byly spíš maličkosti.“

Slova, která vyzněla z úst dotazovaných na adresu sousedské závisti je celkem snadno možné chápat jako doklad fenoménu „závisti“ v soudobé české společnosti, kterou zmiňuje i známý český autor Ladislav Holý a podrobně ji rozepisuje ve své publikaci *Malý český člověk a skvělý český národ*.

7.0 Závěr

Závěrem shrnu veškeré výsledky provedeného zkoumání v problematice pracovní migrace ve směru z lokality města Chodov do světa.

Jak již bylo mnohokrát řečeno, pracovní migraci z výše jmenovaného města lze rozdělit do tří skupin podle vzdálenosti (BLÍZKÁ, STŘEDNÍ a VZDÁLENÁ migrace). Pro každý jmenovaný typ pracovní migrace však platí jiné výsledky, a proto je nutné mezi těmito skupinami v některých případech rozlišovat.

Skupiny jsou rozdílné již v charakteristické vlastnosti směru migrace. Pro migraci BLÍZKOU a STŘEDNÍ je sice typické, že obě směřují do sousedního státu Německa, ale nalezneme mezi nimi markantní rozdíl ve vzdálenosti od domova. BLÍZKÁ migrace se soustřeďuje do německých měst těsně za českými hranicemi, zatímco STŘEDNÍ migrace zpravidla směřuje do vzdálenějších částí Německa.

VZDÁLENÁ migrace je obvykle míří do odlehlých zemí, než jsou sousední státy České republiky. V provedeném výzkumu to konkrétně byly země: Spojené státy americké (3 respondenti), Velká Británie a Švédsko (oba státy jsou zastoupeny po 1 respondentce).

Okrajově byla řešena otázka legálnosti pracovní migrace, kdy z bádání vyplynulo, že (kromě jedné respondentky) všichni dotazovaní zaměstnaní v Německu vykonávají svou pracovní činnost s nutným pracovním povolením. Tento fakt se tedy vztahuje na první dva typy migrace (BLÍZKÁ a STŘEDNÍ). Zatímco v poslední skupině (VZDÁLENÁ migrace) převažovala ilegálnost práce v zahraničí. Respondenti, kteří migrovali za prací do Severní Ameriky, zde byli všichni zaměstnaní ilegálně. Překračování zákonů trochu zmírňují zbývající respondentky této skupiny, které jsou zaměstnány v Anglii a Švédsku zcela podle místních zákonů. Domnívám se, že tento fakt je dán snadností získat povolení k práci v těchto státech pro členy EU. Skutečnost, že v roce 1999 respondenti v USA pracovali bez potřebného povolení, vychází z určité nemožnosti jej v těch letech získat.

Co se týká typu povolání v zahraničí, jedná se o oblast, kde není nutno rozčleňovat migranty na dané tři skupiny. U všech dotazovaných se jednalo o zaměstnání podřadná, šlo totiž o málo atraktivní práce (mnohdy dosti tvrdé, o které by se doma neucházeli) bez možnosti postupu na žebříčku kariéry. Dokonce někteří respondenti zmínili i jistou přezíravost ze strany německých spoluzaměstnanců.

Dále je řešena otázka, jak migranti našli zaměstnání v zahraničí. Ve všech případech potvrzovali respondenti tzv. „Teorii sítí“, kdy vypověděli, že migraci získali přes síť svých blízkých a známých. Dva respondenti dokonce potvrdili tzv. „Teorii institucionální“, kdy své zaměstnání v zahraničí získali přes instituci, která jim zařídila pracovní místo spolu s ubytováním a jinými náležitostmi.

Odpověď na jednu z hlavních výzkumných otázek – které jsou důvody pracovní migrace – byla jednoznačná. Z výsledků provedeného výzkumu lze vyvodit, že se respondenti bez výjimek shodli na ekonomických důvodech migrace. Peněžní ohodnocení, jež je v zahraničí za stejnou práci jako v České republice až několika-násobně vyšší, je pro české občany obrovským lákadlem. Někteří respondenti se však shodli i na sekundárních faktorech jejich důvodů pracovní migrace. Jako zástupce sekundárních důvodů práce v zahraničí je možno uvést pracovní (nedostatek pracovních příležitostí v okolí bydliště), ideové (získání nových zkušeností) a rodinné faktory (rodinná finanční tíseň, problémy v rodině atd.).

Nyní jsme zodpověděli otázky týkající se čistě pracovní migrace a zaměříme se na rodinný život a jeho ovlivnění či změny způsobené migrací jednoho z rodinných členů. Jak Jiří Diamant píše (1995: 15):

„Migrace ve smyslu změny dosavadního životního prostředí znamená vždycky velký zásah do života jednotlivce. Lze ji do jisté míry srovnat s těžkou operací, jež může mít krátkodobé, případně i dlouhodobé či trvalé nepříznivé následky.“

Potvrdil se mi předpoklad, že migrace nepřináší velký zásah pouze do života jedince, ale do života celé rodiny, z níž migruje ať jeden či více členů.

Zajímavé bylo zjištění zda častěji migruje otec, matka nebo dítě z nukleární rodiny. Z odpovědí zkoumaných osob lze vyvodit, že nejčastěji za prací migruje otec rodiny (zastoupeno sedmi respondenty), méně častěji „dětí“ (zastoupeno pěti respondenty) a nejméně migrují matky od rodin (tři respondentky).

Co se týče pohlaví, v provedeném výzkumu převažují mírně nad ženami muži (osm ku sedmi).

Průměrný věk zkoumaných respondentů byl necelých čtyřicet let. Tento vybraný fakt vyvrací některé názory, že migrují spíše mladí lidé bez závazků. V tomto případě se jedná převážně o respondenty středního věku.

Téma absence člena v rodině je opět nutno členit dle vymezených tří typů migrace. Pracovníci ve skupině BLÍZKÉ migrace nepozorují žádné negativní či pozitivní vlivy na rodinný život. Je zřejmé, že žijí běžným každodenním životem jako by pracovali v Čechách (každý podvečer se vrací běžně domů). U migrace STŘEDNÍ je absence člena rodiny již patrnější. Objevují se zde odpovědi, že po manželské stránce jsou si partneři vzácnější a posiluje to tak jejich svazek. Pokud se zaměříme na vliv z hlediska migrujících otců, někteří migranti nepostřehli přílišnou změnu a to hlavně kvůli tomu, že začali tímto způsobem migrovat až po určitém osamostatnění dětí. Jeden z respondentů si posteskl, že nelze k synům autoritativně přistupovat, změnil se na víkendového kamaráda. Autoritou pro syny zůstala jen matka.

VZDÁLENOU migraci je možno rozebrat jen z hlediska manželství a otcovství. Postavení otce se změnilo ve všech zmíněných případech této skupiny. Všichni respondenti se shodli na určitém odcizení ze strany jejich dětí. V jednom případě šlo až do extrému, kdy dvouroční syn otci, po návratu z pracovního pobytu, říkal „dědo“, protože si už odvykl, ale situace se po čase urovnala. Po manželské stránce je vliv u zkoumaných respondentů celkem vyrovnan (zastoupen negativní i pozitivní). V jednom případě vedla pracovní migrace až k rozvodu, zatímco na druhé straně u jiného manželského páru bylo potvrzeno silné upevnění svazku.

U migrujících „dětí“, ať z jakékoliv skupiny lze říci, že se rodinné vztahy harmonizovaly, protože si vzájemné blízkosti při občasných návštěvách všichni více vážili.

Zásadní vliv migrace na rodinné tradice byl nepatrný, povětšinou respondenti nepřijali zvyklosti ze zahraničí. Jen u dvou respondentů ze skupiny VZDÁLENÉ migrace je vliv znatelný. U prvního se dá nazvat minimálním vlivem. K oslavě dušiček si zdobí dům v duchu amerického Halloweenu, což v dnešní době už ale není žádnou cizí záležitostí. Druhý zmíněný respondent s rodinou tvoří výjimku zcela odlišnou. Protože celá rodina žila několik let v USA a rodiče nechtěli mást děti, proč slaví svátky jinak než ostatní jejich spolužáci, adaptovala se celá rodina na americké zvyklosti.

Poslední probíranou částí bylo, jak je na rodinu, jejíž člen migruje do zahraničí, nahlíženo z pohledu širší rodiny, přátel či sousedů. V oblasti rodiny či přátel se u

respondentů nevyskytly žádné problémy či stížnosti, ovšem u sousedů byl patrný, jak sami respondenti uvedli, faktor závisti, se kterým bylo nutno se vyrovnat.

Co závěrem dodat:

Zajímavé bylo zjištění, zda by respondenti znovu migrovali i po horších zkušenostech, které se promítly neblaze do jejich života. Bez výjimky se všichni shodují na poznatku, že se jim migrace vyplatila, že by k podobnému kroku přistoupili znovu, pokud by to bylo potřeba. Všem to stálo za to.

8.0 Použitá literatura

BARŠOVÁ, Andrea. 2002. Příloha - Rámcový projekt Migrační informační systém. In: Březinová, Kateřina: *Mezinárodní migrace a Česká republika – Rámcový projekt Migrační informační systém*. Praha

CASTLES, Stephen, MILLER, Mark. 1998. *The Age of Migration*. New York: The Guilford Press

DIAMANT, Jiří. 1995. *Psychologické problémy emigrace*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o.

DISMAN, Miroslav. 2008. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinimu.

DRBOHLAV, Dušan, UHEREK, Zdeněk: 2007. *Reflexe migračních teorií*. Geografie – Sborník České geografické společnosti, roč. 112, č. 2. (dostupné na: www.natur.cuni.cz/~ksgrrek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf)

GABAL, Ivan & VÁCLAVÍKOVÁ, Lenka. 2002. *Konference na Pražském hradě - Migrace v rozšířené Evropě 12.– 14. září 2002*. Ústav mezinárodních vztahů.

GEDDES, Andrew. 2002. *Konference na Pražském hradě - Migrace v rozšířené Evropě 12.– 14. září 2002*. Ústav mezinárodních vztahů .

GIDDENS, Anthony. 2000. *Sociologie*. Praha: Argo.

GUIBERNAU, Montserrat; REX, John. 1997. *The Ethnicity Reader*. Malden: Blackwell Publishers Inc.

HOLÝ, Ladislav. 2001. *Malý český člověk a skvělý český národ*. Praha: Slon.

JANDOUREK, Jan. 2003. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, s.r.o.

JANDOUREK, Jan. 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o.

KADLČÁK, Ondřej. 2008. *Česká pracovní migrace do Velké Británie (Bristol)*. Pardubice: Diplomová práce.

KUPTÍKOVÁ, Kateřina. 2008. *Integrace novodobých českých migrantů na Floridu- Panama City (případová studie)*. Pardubice: Bakalářská práce.

KYSILKA, Pavel. 2008. *Krátkodobá pracovní migrace do USA*. Pardubice: Bakalářská práce.

PALCROVÁ, Šárka; TOUŠEK, Václav, 2007. *Zahraniční pracovní migrace v kraji Vysočina*. Brno: Centrum pro regionální rozvoj Masarykova univerzita v Brně.

PETERKOVÁ, Jitka. 2006. *Krátkodobá pracovní migrace na Aljašku*. Pardubice: Diplomová práce.

PLAŇAVA, Ivo. 2000. *Manželství a rodiny*. Brno: DOPLNĚK.

PRŮCHOVÁ, Andrea. 2004. *Mezinárodní migrace a vnitrostátní migrace a její formy ve vztahu ke snížení nezaměstnanosti v ČR*. Pardubice: Diplomová práce.

ROZINAJOVÁ, Helena. 1980. *Sex, manželstvo, rodičovstvo*. Banská Bystrica: OSVETA.

ROUBÍČEK, Vladimír. 1997. *Úvod do demografie*. Praha: CODEX Bohemia.

STRAUSS, Anselm; CORBINOVÁ, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Sdružení Podané Ruce.

ŠATAVA, Leoš. 1989. *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*. Praha: Universita Karlova

VLASÁK, Vladimír. 1994. *Dějiny Chodova*. Chodov: Městský úřad Chodov.

On-line zdroje:

Antropoweb. <http://antropologie.zcu.cz/webzin/migrace>. [Aktivní 2.5.2009].

Karmelitánské knihkupectví – anotace Hendla.

http://www.ikarmel.cz/kniha/Kvalitativni-vyzkum_POR0977.html [Aktivní 2.5.2009].

Městská knihovna Chodov a infocentrum města.

<http://www.knihovnachodov.cz/> [Aktivní 11.4.2009].

„Migranti v ČR aneb cizinci neberou práci domácím“.

<http://st.vse.cz/~XCERI10/xceri10.doc> [Aktivní 25.5.2009].

Portál. <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=24159> [Aktivní 2.5.2009].

Department of Sociology. <http://www.unbf.ca/arts/Soci/anderson-nels-bio.php> [Aktivní 4.5.2009].

The University of Chicago.

<http://www.press.uchicago.edu/presssite/metadata.epl?mode=synopsis&bookkey=42517> [Aktivní 4.5.2009].

9.0 Přílohy

9.1 Otázky pokládané respondentům

1. Kde jste byl/a nebo stále jste v zahraničí zaměstnán/a?
2. Proč zrovna v této zemi? Co Vás motivovalo zrovna začít pracovat zde?
3. Jak jste se k práci v zahraničí dostal/a?
4. Jak dlouhou dobu jste zaměstnaný/á nebo jste byl/a zaměstnaný/á v zahraničí?
5. Jak často jste dojížděl/a nebo stále dojíždíte za prací do zahraničí?
6. Proč jste pracoval/a/pracujete v zahraničí? (*malá pracovní nabídka v okolí města – vysoká nezaměstnanost, vyšší výdělky v zahraničí než v ČR, ve městě nejsou pracovní místa pro mou kvalifikaci, získání nových zkušeností*)
7. Byl/a jste zaměstnaný/á ve jmenované zemi legálně?
8. Pokud ano, bylo těžké tohoto povolení dosáhnout? Co to obnášelo?
Pokud ne, jak jste se do dané země dostal/a, dostával/a? Vyskytly se nějaké problémy?
9. Jakou práci jste vykonával/a nebo vykonáváte v zahraničí? A jakou jste vykonával/a v ČR nebo čím jste vyučený/á?
10. Znáte někoho, kdo dojížděl/dojíždí do zahraničí za prací nebo kvůli tomuto účelu strávil/právě tráví v zahraničí delší dobu?
11. Kolik lidí byste přibližně mohl/a jmenovat?

12. Jaké důvody mohli mít tito známí, že dojížděli/dojíždějí za prací do jiné země, nebo zde dokonce strávili/právě tráví nějakou dobu svého života?

13. Byli/jsou převážně tito přátelé, známí zaměstnání v jiné zemi legálně?

14. Mohli byste vyjmenovat státy, kde tito známí pracovali/pracují?

15. Ovlivnila Vás osobně pracovní migrace?

16. Jak ovlivnila práce v zahraničí Váš rodinný život?

- Co se týče členů rodiny, změnily se Vaše vztahy, teď myslím v základní, nukleární rodině (manžel/ka, děti, rodiče, sourozenci na Vás pohlíží jinak atd.). Je ta změna pozitivní či negativní?
- Přejala Vaše rodina nějaké tradice související s Vaší zahraniční prací? Slavíte jinak některé svátky (Vánoce, Velikonoce, Halloween případně jiné) máte jiné tradice? Pokud ano, myslíte, že je to vhodné, lepší?
- Pokud se podíváte na jiné rodiny ve Vašem okolí, v nich žádný člen nepracuje v zahraničí, čím můžete říct, že se lišíte nebo jste se případně lišili? (Teď mám na mysli např. ekonomickou, společenskou nebo sociální stránku života – změna postavení v určité komunitě).

17. Chcete nadále pokračovat v práci v zahraničí?/ Odjel/a byste znovu za prací do zahraničí? Proč? Proč ano, proč ne?

9.2 Souhrnná tabulka veškerých vyzkoumaných faktorů

	Typ migrace	BLÍZKÁ	STŘEDNÍ	VZDÁLENÁ
	Počet respondentů	5	5	5
	Směr migrace	Německo	Německo	USA, VB, Švédsko
	Legálnost	100%	80% (4 respondenti)	40% (2 respondenti)
	Typ zaměstnání	Pomocná síla v kuchyni, kuchař, elektrikář, truhlář, provozní hotelu	Zemědělský technik, tanečnice, řezník, zemědělská pracovnice, pokojská	Uklízeč (2x), recepční, kadeřnice, majitel firmy
	Jak k němu přišli	"Teorie sítí"	"Teorie sítí"	"Teorie sítí", "Institucionální teorie"
	Důvody	ekonomické	ekonomické	Ekonomické
Pohlaví migrujících	Ženy	2	3	2
	Muži	3	2	3
Který člen z rodiny migruje	Matky	2	1	0
	Otcové	2	2	3
	"Děti"	1	2	2
	Průměrný věk migrantů	44,8 let	37,6 let	39,9 let